

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalian koulutusohjelma / Kasvatus- ja perhetyö

Tanja Astikainen & Hanna Tikka

ASKELEITTAIN-OPETUSOHJELMA – TUNNE- JA SOSIAALISET TAIDOT
ESIKOULUIKÄISILLÄ

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala

ASTIKAINEN, TANJA

TIKKA, HANNA

Askeleittain- opetusohjelma – tunne- ja sosiaaliset taidot
esikouluikäisillä

Opinnäytetyö

68 sivua + 16 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Heli Paaso

Toimeksiantaja

Kuusisto Helena/ Kouvolan kaupunki, Sivistyksen toimiala

Joulukuu 2011

Avainsanat

Askeleittain-opetusohjelma, tunnetaidot, sosiaaliset taidot,
ongelmanratkaisutaidot, empatiataidot, sosiaalisten- ja
emotionaalisten taitojen tukeminen

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää lasten tunne- ja sosiaalisten taitojen esiintymistä Askeleittain opetustuokioiden aikana ja näiden taitojen opettamisen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa perheiden ja päiväkodin näkökulmasta. Opinnäytetyön aihe nousi omasta mielenkiinnosta tunne- ja sosiaalisten taitojen opetusta kohtaan. Näitä taitoja ei voi koskaan harjoitella liikaa eivätkä ne tule koskaan valmiiksi.

Opinnäytetyön taustateoria pohjautuu Askeleittain-opetusohjelman teorioihin. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa käytettiin kolmea eri menetelmää: havainnointia, kyselyä ja ryhmähaastattelua. Tutkimushenkilöinä olivat kuusi erään kouvolaalaisen päiväkodin esikouluryhmän lasta, joita havainnoitiin talvella ja keväällä 2011. Tutkimukseen osallistuivat myös lasten vanhemmat ja esikouluryhmän kolme työntekijää. Tutkimusaineistoa käsiteltiin ja analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimus tuotti vastauksia kolmesta näkökulmasta: lasten, vanhempien ja työntekijöiden. Tuloksia tarkastellessa tulee muistaa lasten taitojen kehityksen yksilöllisyys, sekä erilaiset lähtötasot. Sekä työntekijät että vanhemmat kokivat tunne- ja sosiaalisten taitojen opetuksen päiväkodissa tärkeäksi osaksi esikouluvuotta.

Tuloksista kävi ilmi vanhempien ja työntekijöiden erilainen näkemys lasten taitojen kehittymisestä ja harjoittelun tarpeesta. Erilaisissa ympäristöissä lasten taidot näkyvät eri tavalla. Havainnoinnin tulokset ja työntekijöiden näkemykset puolestaan kohtasivat.

Päiväkodin työntekijät ovat olleet tyytyväisiä Askeleittain-opetusohjelmaan ja kertovat sen näkyvän vahvasti päiväkodin arjessa ja lasten toiminnassa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

ASTIKAINEN, TANJA

TIKKA, HANNA

The Second Step- program - preschool children's
emotional and social skills

Bachelor's Thesis

68 pages + 16 pages of appendices

Supervisor

Paaso Heli, Senior Lecturer

Commissioned by

Kuusisto Helena/ Kouvola kaupunki, Sivistyksen toimiala

December 2011

Keywords

The Second Step program, emotion skills, social skills,
problem solving skills, empathy skills, supporting social
and emotional skills

The lack of social and emotional skills among today's children is causing more and more problems in early childhood education. The Second Step program has been created to help educators to teach such skills to children.

The aim of this thesis was to discover how social and emotional skills are being practiced in a preschool year by using the Second Step program. The goal was to find out how the social and emotional skills appear in children's behaviour and everyday action in the day-care and in the Second Step lessons. One goal was to determine what the parent's and day-care employees thought about the Second Step program, and how they consider the children have improved their skills.

The theory of this thesis is based on the theories of the Second Step program. The research method used is qualitative case research, and it is conducted with three different research methods: observation, survey, and group interview. Content analysis was then applied to the collected research material.

The results of this research were that the parents of the children and the employees both thought that practicing these kinds of skills in day-care is necessary. There were differences between the answers on how the children's skills had improved. The results of the observation and employees group interview were similar, the children had improved their skills. It's important to remember the child's individual development and that the surroundings affect behaviour. The employees of the day-care centre were very satisfied with the Second Step program and consider that it has helped their everyday work with children.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	7
2	ASKELEITTAIN-OPETUSOHJELMA	8
	2.1 Empatiataidot	9
	2.2 Itsehillintä ja ongelmanratkaisutaidot	9
	2.3 Tunteiden säätely	10
3	LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITTYMINEN	11
	3.1 Tunnetaitojen kehittyminen leikki-iässä	12
	3.2 Empatiataidot sosiaalisten taitojen perustana	15
	3.3 Sosiaalinen varhaiskehitys	17
	3.4 Sosiaalisten taitojen kehittyminen leikki-iässä	18
4	LAPSEN SOSIAALISEN JA EMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN	20
	4.1 Lapsen heikon itsetunnon tunnistaminen ja vahvistaminen päiväkodissa	21
	4.2 Lapsen kehityksen tukeminen kasvatuskumppanuudessa	22
	4.3 Lapsen emotionaalisen kehityksen tukeminen	23
	4.4 Päiväkotitukemassa lapsen sosiaalista kehitystä	25
	4.5 Askeleittain-opetusohjelma Suomessa ja muualla	27
5	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	28
	5.1 Tutkimuksen tarkoitus	28
	5.2 Tutkimushenkilöt	28
	5.3 Askeleittain-opetustuokioiden toteutuksen tarkka kuvaus	29
	5.4 Tutkimusmenetelmät	35
	5.4.1 Kyselylomakkeen laatiminen	36
	5.4.2 Havainnoinnin suunnittelu ja havainnointilomakkeen kuvaus	38
	5.4.3 Ryhmähaastattelun suunnittelu	39
	5.5 Tutkimusaineiston kerääminen	41

5.5.1	Kuvaus havainnoinnista tiedonkeruuvälineenä	41
5.5.2	Tiedonkeruu kyselylomakkeilla	41
5.5.3	Tutkimusaineiston saaminen ryhmähaastattelun avulla	42
5.5.4	Työntekijöiden arvio lasten tunne- ja sosiaalistaitojen kehityksestä osana tutkimusaineistoa	42
5.6	Aineiston käsittely ja analysointi	43
6	TUTKIMUSTULOKSET	44
6.1	Askeleittain-opetusohjelman yhteys esikoululaisten sosiaaliin ja tunne-elämän taitoihin?	45
6.1.1	Tunteiden säätelyn esiintyminen	45
6.1.2	Empatiataitojen esiintyminen	46
6.1.3	Sosiaalisten taitojen esiintyminen	47
6.1.4	Ongelmanratkaisutaitojen esiintyminen	48
6.2	Miten Askeleittain-opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa päiväkodin ja perheen arjessa työntekijöiden mielestä?	49
6.2.1	Vanhempien kyselyn tulokset	49
6.2.2	Vanhempien arvio lasten taitojen kehittymisestä esikouluvuoden aikana	50
6.2.3	Vanhempien arvio lapsen taitojen harjoittelun tarpeesta	51
6.2.4	Kasvattajien ryhmähaastattelun tulokset	52
6.2.5	Työntekijöiden arviot lasten kehityksestä ja harjoituksen tarpeesta	56
7	POHDINTA	58
7.1	Tutkimuksen tuloksia tiivistetysti	58
7.2	Kolmen tutkimusmenetelmän tuloksia yhdessä	60
7.3	Tutkimusprosessin aikana esiin nousseita ongelmia ja kehityksen paikkoja	62
7.4	Uusia tutkimusaiheita Askeleittain-opetusohjelmasta	64
	LÄHTEET	65
	LIITTEET	
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Lupa-anomus vanhemmille	
	Liite 3. Ratkaisulaulu	

Liite 4. Ongelmanratkaisun vaiheet

Liite 5. Eri tapoja rauhoittua

Liite 6. Havainnointilomake

Liite 7. Kyselylomake

Liite 8. Ryhmähaastattelu

1 JOHDANTO

Tutkimuksen lähtökohtana on kiinnostus tunne- ja sosiaalisten taitojen opetusta ja kasvatusta kohtaan, sekä yhteiskunnan selkeä tarve niiden opettamiseen. Puhutaan paljon, että niin sanottu ”lapsiaines” on muuttunut ja päiväkotien ryhmät muuttuneet rauhattomimmiksi. Tähän mietitään syitä monelta eri taholta, onko vika isoissa ryhmissä vai kenties perheiden hankalissa olosuhteissa? Eivätkö lapset enää osaa toimia ryhmissä tai ilmaista itseään ja tunteitaan sanoin? Paljon mietitään sitä, voiko tällaisia taitoja opettaa ja mikä hyöty siitä olisi myöhemmin.

Lapset tarvitsevat entistä enemmän harjoitusta, jotta oppisivat tunne- ja sosiaalisia taitoja. Lapset eivät enää välttämättä opi näitä taitoja vain vanhemmiltaan, vaan tarvitsevat tueksi näiden taitojen opetusta päiväkodeissa, kuten minkä tahansa muun elämän osa-alueen harjoitteluun. Jos taidot eivät ole hallussa ja niiden harjoittamiseen ei käytetä aikaa, saattaa lapsi käyttäytyä sen vuoksi ongelmallisesti, koska ei osaa tulkita ja käsitellä omia tunteitaan. Sosiaalisia taitoja tarvitaan jokapäiväisessä elämässä ja niitä arvostetaan tänä päivänä yhä enemmän myös työelämässä.

Tunnetaidot ovat tärkeä osa ihmisen ihmissuhdetaitoja. Tunnetaiturin välineitä ovat kosketus, sana, äänenpaino, ilme, ele, asento, teko tai tekemättä jättäminen. (Peltonen 2005, 17.)

Askeleittain-opetusohjelma on yksi työväline varhaiskasvatuksen ammattilaisille käsitellä ja harjoitella tunne- ja sosiaalisia taitoja lapsiryhmien kanssa. Opetusohjelmasta ja sen käytöstä järjestetään koulutuksia valtakunnallisesti. Kiinnostuimme siitä, kuinka opetusohjelmaa käytännössä päiväkodissa käytetään ja halusimme kuulla miten näiden taitojen opettamiseen suhtaudutaan.

Työtämme selkeytti heti alusta asti selvä työnjako. Toinen meistä keskittyi havainnoimaan kyseistä päiväkotiryhmää 3. harjoittelun aikana, kun taas toinen teki kyselyt vanhemmille ja ryhmähaastattelun työntekijöille. Vaikka olimme tehneet selvän työnjaon, molemmat meistä olivat perillä toistensa tekemisistä ja autoimme toisiamme tarvittaessa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Askeleittain ohjelman näkymistä päiväkodin arjessa ja kasvattajien yhteistyössä, eli kasvatuskumppanuudessa perheiden kanssa. Samalla on tarkoitus selvittää sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen opettamisen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa perheiden ja päiväkodin näkökulmasta sekä menetelmän mahdollista näkyvyyttä lapsen käyttäytymiseen ja ongelmanratkaisuun. Työn teoreettinen tausta pohjautuu Askeleittain-opetusohjelman taustaan, lapsen sosioemotionaalisen kehittymisen teorioihin sekä tämän kehityksen tukemiseen.

Tunnetaidot ovat taitoja, jotka ovat elintärkeitä ja joita käytämme vaistomaisesti ja tietoisesti. Tunnetaidot ohjaavat tekojamme, päätöksiämme, ajatuksiamme ja unelmiamme ja ne ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme. (Peltonen 2005, 12.)

2 ASKELEITTAIN-OPETUSOHJELMA

Askeleittain-opetusohjelma on Yhdysvalloissa (Second Step: A Violence Prevention Curriculum) suunniteltu ohjelma kehittämään lasten sosiaalisia taitoja ja vähentämään sosioemotionaalisia ongelmia. Opetusohjelman avulla lapsille opetetaan empatian, tunteiden säätelyn ja sosiaalisen ongelmanratkaisun taitoja. Ohjelmassa korostetaan tunteiden ymmärtämistä ja käsittelemistä, tunteiden osoittamista hyväksyttävään tavoin, sosiaalisten tilanteiden oikeaa tulkittamista, toisten huomioon ottamista ja opitaan käyttäytymistä, jolla on myönteiset sosiaaliset seuraukset. Ohjelma toimii yleisenä ennaltaehkäisyohjelmana ja ohjelmaa opetetaan kaikille ryhmän lapsille. Ohjelma on käännetty ja sovellettu vastaamaan suomalaisen päiväkodin, esikoulun, 1. ja 2. luokan tarpeita. (Askeleittain 2005b, 10.)

Askeleittain-ohjelman taustateoria pohjautuu kognitiiviseen käyttäytymismalliin, sosiaalisen oppimisen teoriaan, sosiaalisen tiedon käsittelyyn sekä kielellisen itsesäätelyn tutkimukseen. Lähtökohtana on, että tunteet, ajatukset ja käyttäytyminen vaikuttavat toisiinsa. Opetusohjelman sisällöt perustuvat empatiasta, sosiaalisesta ongelmanratkaisusta ja tunteiden säätelystä tehtyihin pitkittäistutkimuksiin. Ohjelma jakautuu näihin kolmeen sisältöön. (Askeleittain 2005b, 10.)

2.1 Empatiataidot

Empatia-sana tulee kreikan kielen sanasta *pathein* eli kärsiä. Empatia on kykyä kohdata toisen ihmisen kärsimys tai jakaa toisen kokemaa tunnetilaa. (Kauppila 2006, 186.) Empatia on toisen ihmisen mielentilan ymmärtämistä, jossa eläydytään toisen ihmisen tunne- ja ajatusmaailmaan (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 50; Kauppila 2006, 186; Keltikangas-Järvinen 2010, 22). Toisen ihmisen näkökulman ymmärtäminen ja rooliin tiedostaminen ovat tärkeitä empatian oppimisessa. Lähtökohta sille, että voi nähdä ja ymmärtää toista ihmistä, on asettua toisen asemaan. (Kauppila 2006, 187.)

Empatiataitoihin kuuluvat omien ja muiden tunteiden tunnistaminen, kyky tarkastella tilanteita toisen ihmisen näkökulmasta, kyky ymmärtää toisen tunteita sekä tunteiden ja näkökulmien viestittäminen muille. Empatiaan kuuluu myös välittämisen ja huolenpidon osoittaminen. (Mayer & Salovey 1997, 22.) Nämä osa-alueet kuuluvat käsitteeseen tunneäly.

Lapset, jotka pystyvät tunnistamaan ja nimeämään tunteita, ovat yleensä vähemmän aggressiivisia. Nämä lapset ovat myös hyväksytympiä toveripiirissä, ja heillä on paremmat sosiaaliset taidot. Muita suositumpia ovat lapset, jotka pystyvät nimeämään ja kommentoimaan toisten tunteita. Heillä on myös käytettävissään laajempi tunnesanavarasto. Lapsi oppii kuvailemaan tunteitaan ja kykenee miettimään aiempia tunteita herättäneitä tilanteita ja sitä, miten voisi toimia vastaavanlaisessa tilanteessa myöhemmin. (Fabes, Eisenberg, Hanish & Spinrad 2001, 22 – 23.)

Lapset, jotka pystyvät ymmärtämään tilanteita toisen ihmisen näkökulmasta, tarjoavat todennäköisemmin apua ja henkistä tukea muille (Miller, Eisenberg, Fabes & Shell 1996, 217). Lapsi, jolla on taipumusta aggressiivisuuteen auttaa epätodennäköisemmin vaikeuksissa olevaa toveriaan (Hughes, White, Sharpen & Dunn 2000, 173).

2.2 Itsehillintä ja ongelmanratkaisutaidot

Lapsen tapaan reagoida ympäröivään sosiaaliseen maailmaan vaikuttaa ajatteluprosessit, kuten tarkkaavuus, ajattelu, muisti, järkeily ja uskomukset, tunneprosessit, kuten

empatia ja tunteiden säätely ja toimintatavat, kuten leikkiryhmään liittyminen ja kohteliaasti keskeyttäminen (Crick & Dodge 1994, 87). Sosiaalisen informaation prosessit edistävät sosiaalisesti taitavaa käytöstä. Prosesseihin kuuluvat sosiaalisen tilanteen oikeanlainen tulkitseminen, tavoitteiden tunnistaminen, mahdollisten reaktioiden keksiminen tietylle tilanteelle, sosiaalisesti hyväksyttävän toimintatavan valitseminen, valitun ratkaisun toteuttaminen ja ratkaisun seurausten arviointi. (Askeleittain 2005b, 15.)

Lapset, jotka turvautuvat aggressiivisiin ratkaisuihin, tulkitsevat sosiaalista informaatiota eri tavalla kuin muut lapset. He tulkitsevat usein ympäristön vihjeitä ja ihmisten käytöstä itseään kohtaan aggressiiviseksi. Heillä on usein myös sosiaalisia tavoitteita (esim. oman tahtonsa läpisaaminen, tilanteen hallitseminen), jotka eivät edistä ongelmanratkaisua toisin kuin prososiaaliset tavoitteet (esim. reiluus, hauskanpito). (Askeleittain 2005b, 16.) Prososiaaliseksi käytökseksi kutsutaan käyttäytymistä, joka ilmenee esimerkiksi antamisena, jakamisena, tukemisena, huolenpitona ja lohduttamisena. Prososiaaliseen käyttäytymiseen vaikuttavat voimakkaimmin empaattisuus ja kyky havaita toisen emotionaalinen tila. Prososiaalinen ihminen osaa arvostaa terveesti itseään, osaa pitää puoliaan ja on jämäkkä. (Laine 2005, 118.) Nämä lapset pitävät aggressiivisiä keinoja tehokkaina eivätkä huomioi aggressiivisten ratkaisujen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia. Tehokkaassa ongelmanratkaisussa tarvitaan tunteiden säätelyn, empatian, ajattelukyvyn ja tiettyjen toimintojen yhteensovittamisen taitoa (Askeleittain 2005b, 16.)

2.3 Tunteiden säätely

Lapset, joilla on hyvät sosioemotionaaliset taidot, pystyvät käsittelemään paremmin voimakkaita tunteita ja ilmaisemaan niitä sosiaalisesti hyväksyttävämällä tavalla kuin lapset, joiden taidot ovat puutteellisia. Tunteiden säätelyä tarvitaan myönteisissä sekä kielteisissä että ahdistavissakin tunteissa. (Askeleittain 2005b, 13.) Tunteiden ilmaiseminen hyväksyttävään tapaan voi olla mm. voimakkaiden, kohteliaiden ilmaisujen käyttämistä omien oikeuksien puolustamiseksi (esim. sanomalla, että jonossa ei saa etuilla), palautteen antamista opettajalle, jos on esimerkiksi pettynyt johonkin asiaan tai kiittämistä saadessaan lahjan, vaikka se ei olisikaan lapselle mieluinen. (Askeleittain 2005b, 22.)

Voimakkaissa tunteissa voidaan käyttää mm. toiminnallisia keinoja huomion siirtämiseksi muualle (esim. kirjan lukeminen), rentoutumista, kognitiivista huomion kiinnittämistä muualle (esim. kolmeen laskeminen) ja kognitiivista myönteisen näkökulman valitsemista, jossa voi ensin tuntea pettymystä, mutta huomaakin sitten asian positiivisen puolen. (Askeleittain 2005b, 22.) Esimerkiksi lapsi voi tuntea pettymystä, jos sovitettu kauppaan meno vanhempien kanssa peruuntuu, mutta ajatteleekin sitten, että hänellä on nyt aikaa leikkiä kotona kavereiden kanssa.

Lisääntynyt sosioemotionaalinen kyvykkyys ja vähäisempi aggressiivisuus ovat yhteydessä tehokkaaseen tunteiden säätelyyn (Eisenberg, Fabes & Losoya 1997, 152). Tarkkaavuus on tunteiden säätelyn osatekijä, joka tarkoittaa kykyä pysyä tarkkaavaisena erilaisista häiriötekijöistä huolimatta (Askeleittain 2005b, 13).

3 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITTYMINEN

Sosioemotionaalisuus sanan osat sosiaalisuus ja emotionaalisuus tarkoittavat tunne-elämään ja sosiaaliin suhteisiin liittyviä asioita (Siponen 2005, 10). Yhteistä tämän käsitteen erilaisille määritelmille on omien tunteiden tunnistaminen ja tunteiden säätely sekä toisten tunteiden tunnistaminen ja käytöksen ymmärtäminen. Tunneilmaisujen tunnistaminen luo pohjaa mm. empatiataidoille ja sosiaaliselle ongelmanratkaisulle. (Siponen 2005, 11 – 12.)

Sosioemotionaalinen kehitys käsittää monia eri osa-alueita ja siihen liittyy mm. tunteiden ilmaisu ja tunteiden ymmärtäminen ja empatia. Sosioemotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat muut kehitysalueet (kognitiivinen kehitys, fyysinen kehitys, sosioemotionaalinen kehitys) ja sosioemotionaalinen kehitys vaikuttaa taas vastavuoroisesti muihin kehitysalueisiin. (Siponen 2005, 14.) Ihmisen kehityksen kulkuun vaikuttaa myös perimä ja ympäristö. Perimällä on vaikutusta sosioemotionaalisten taitojen oppimiseen temperamentin kautta. Sosioemotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat ympäristön tarjoamat kasvumahdollisuudet sekä yksilön mallit ja kokemukset. Perusedellytykset lapsen myöhemmille ihmissuhteille ja toisten ihmisten ymmärtämiselle sekä tunteiden ymmärtämiselle ja niiden käsittelemiselle luo varhaislapsuuden läheiset tunte- ja sosiaaliset suhteet. (Siponen 2005, 15.)

Lapsen tunne- ja sosiaalisessa kehityksessä aikuisen rooli on merkittävä. Aikuiset välittävät esimerkillään lapsille arvoja, tapoja ja sääntöjä, joiden avulla lapsi oppii myöhemmin huolehtimaan ja arvostamaan muita ihmisiä. Siihen, miten lapsi oppii ihmisten välistä vuorovaikutusta, vaikuttaa aikuisten keskinäinen vuorovaikutus. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 44 – 45.)

Syrjäytymisriski on suuri, jos psyykinen hyvinvointi on huonoa ja perushoiva on puutteellista. Syrjäytymiseen liitetään usein myös sosiaalisen syrjäytymisen kehä. Jo varhaislapsuudessa sosiaalinen syrjäytyminen on ennakoitavissa. Levottomuus, aggressiivisuus ja tottelemattomuus ovat ennusteita sosiaalisen syrjäytymisen prosessissa. Vertaisryhmästä poisjoutuminen voi olla lapsen kehitykselle riski, sillä nämä kaverisuhteet toimivat suoja- tai riskitekijöinä. Syrjäytymisen vaaraan vaikuttaa sosiaalisten taitojen heikkous. (Pihlaja 2005, 59 – 60.)

3.1 Tunnetaitojen kehittyminen leikki-iässä

Tunnetaidot ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme, ja ne ohjaavat tekojamme, ajatuksiamme, päätöksiämme ja unelmiamme. Tunnetaidot ovat tärkeä osa ihmissuhdetaitoja. Tunnetaitojen yksi osa on kyky ottaa toisen tunteet huomioon. Tunnetaidot ovat myös osa persoonallisuutta, ja jokainen käyttää niitä omalla tavallaan (Peltonen 2005, 12 – 17.) Tunnetaitoihin kuuluvat myös sanat, eleet, ilmeet ja asennot (Paaso 2008, 147; Peltonen 2005, 17).

Tunnetaitoihin kuuluvat tunteiden ilmaisu, tunteiden säätely ja tunnetieto. Tunnetietoon kuuluu tunteiden tunnistaminen, tunteiden nimeäminen ja tunnetilanteiden ymmärtäminen. Tunteiden säätely on omien liian voimakkaiden positiivisten tai negatiivisten tunteiden rauhoittamista erilaisin keinoin, esimerkiksi siirtämällä huomion muualle, tekemällä jotakin muuta tai turvautumalla toiseen ihmiseen. (Paaso 2008, 147.) Myös tilanteen uudelleen arviointi ja tunnereaktioiden ilmaisun säätely ovat osa tunteiden säätelyä. Voimakkaat negatiiviset tunnereaktiot voivat häiritä sosiaalisten ja henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamista. Lapsi voi tietoisesti tai tiedostamatta vältellä tilanteita, jotka aiheuttavat hänelle kielteisiä tunnereaktioita. (Leppänen 2001, 435.)

Tunteiden säätelyn kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa (Keltikangas-Järvinen 2010, 119; Paaso 2008, 149). Se sisältää tunteiden yksilöllisen voimakkuuden, joustavuuden, tilannesopivuuden ja mielialan tasapainon (Paaso 2008, 149). Varhaislapsuus on hyvää aikaa opettaa lasta ymmärtämään, että ihmisellä voi olla useita ristiriitaisia-kin tunteita yhtä aikaa. Tämä ymmärrys toimii tunteiden säätelyn perustana. (Askeleitain 2005, 12.)

Rutiinit ja lapsen tarpeisiin vastaaminen auttavat vauvaa fyysisten jännitystilojen käsittelyssä ja tukevat tätä fysiologista tunteiden säätelyn kehitystä (Pulkkinen 1994, 406). Äidin ja vauvan välinen katsekontakti kirvoittaa vauvassa positiivisia tunteita ja vahvistaa niitä. Aikuinen heijastaa ja aistii lapsen myönteisiä tunnetiloja sekä rauhoittaa pelkoa ja hätää. Merkkejä vauvalle aikuisen läsnäolosta ovat kosketus ja fyysinen kannattelu. (Paaso 2008, 150.) Kun lapsen tarpeisiin vastataan, lapselle kehittyy perusluottamus eli varmuus, että hänestä pidetään huolta. Perusluottamus on edellytys hoitajaan kiintymiseen sekä myöhempään itsenäistymiseen hoitajasta. (Keltikangas-Järvinen 2010, 121.) Turvallinen kiintymys luo hyvän perustan myönteiselle sosiaaliselle vuorovaikutukselle ympäristön kanssa (Pulkkinen 1994, 406).

Lapset, joiden varhaiskehitykseen on kuulunut tiivis kahdenkeskinen tunteiden jakaminen, ovat joustavia ja tehokkaita säätämään tunteitaan leikki-ikäisenä (Paaso 2008, 149). Leikki-ian pohjana on tämä varhainen hoivan laatuun liittyvä kehitys. Leikki-ässä kieli, muisti ja ajattelu liittyvät entistä enemmän tunteiden säätelyn kehitykseen. Lapsella on mahdollisuus säädellä omia tunteitaan ja käyttäytymistään yhdessä aikuisen kanssa toimimiseen liittyvien muistikuvien avulla. (Paaso 2008, 150.)

Tunnetieto eli tunteiden tunnistaminen, tunteiden nimeäminen ja tunnetilanteiden ymmärtäminen kehittyvät kolmen ja neljän ikävuoden välillä merkittävästi. Lapsen kieli, muisti ja ajattelu kehittyvät huomattavasti leikki-ässä. Kielen, muistin ja ajattelun kehittyminen edistävät tutkimuksien mukaan tunteiden ymmärtämistä. (Paaso 2008, 148.) Kolmevuotias lapsi tunnistaa kasvoniilmeistä onnellisuuden ja vihaisuuden tunteet. Surullisuuden ja pelon tunteet lapset tunnistavat neljään ikävuoteen mennessä. Kyky havaita ja tunnistaa toisen tunteita on tärkeä sosiaalisen vuorovaikutuksen taito. (Paaso 2008, 148 – 149.) 3 – 6-vuotiaiden lasten tutkimuksissa on todettu, että ilon,

surun ja vihan tunteet tunnustetaan paremmin kuin pelon, inhon ja hämmästyksen tunteet (Leppänen 2001, 430).

Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen osoittavat lapsen emotionaalista kehittymistä (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 55; Pihlaja 2005, 61). 5 – 7-vuoden välillä lapsen kyky nimetä ja ymmärtää tunteita kasvaa. Alle kouluikäiset käyttäytyvät prososiaalisesti auttamalla, lohduttamalla ja puolustamalla muita. Itsearvostus ja itsehallinta liittyvät emotionaaliseen osaamiseen. Tunteiden kehittyminen on liitoksissa lapsen kognitiiviseen kehitykseen, informaation prosessointiin ja toimintaan, oppimiseen ja toimintaan. Lapset, joilla on suurempi sanavarasto, ymmärtävät paremmin emootioita. (Pihlaja 2005, 61 – 62.)

Ymmärrys tunteiden erilaisista syistä kehittyy päiväkodin ja alaluokkien välisenä aikana ja lapset oppivat sääntöjä tunteiden hyväksyttävästä ilmaisusta. Lapset myös ymmärtävät, että ihmiset voivat kokea useampia tunteita kerrallaan. (Askeleittain 2005, 12.)

Ponnisteleva kontrolli, joka on tahdonalaista isojen aivojen toimintaa, on tarkkaavaisuuden perusta. Tarkkaavuuden kohdistamiseen ja siirtämiseen liittyvän toiminnan aloittaminen tai ehkäiseminen liittyvät tähän isojen aivojen tahdonalaiseen toimintaan. Tällä on merkitystä tunnekokemusten ja tunneilmaisujen säätelyssä. Tahdonalainen ponnisteleva kontrolli on kehittynyt hyvin 4 – 5-ikävuoteen mennessä, ja se on joustavaa. (Paaso 2008, 149.)

Tarkkaavaisuuden kehittyminen leikki-ikänsä loppupuolella lisää tunteiden säätelykykyä. Lapsi ei kontrolloi liikaa tunteitaan, kun hän on saavuttanut sopivan tunteiden säätelyn. Lapsi osaa tällöin ilmaista omia myönteisiä ja kielteisiä tunteitaan rakentavasti. Lapsi osaa myös tunnistaa toisten tunteita ja ottaa ne huomioon vuorovaikutustilanteissa. Lapsi, joka on stressaantuessa aggressiivinen, säätlee liian vähän omia tunteitaan. Lapsi on ahdistunut ja pelokas, jos hän taas säätlee tunteitaan liikaa. (Paaso 2008, 151.)

Lapsen vahvaa tunteiden säätelyä tukee lapsilähtöinen kotikasvatus. Lapsilähtöistä kotikasvatusta luonnehtii vanhempien auktoriteettiin perustuva turvallisuus, lämpö ja aktiivisesti kuunteleva suhtautuminen. (Tirkkonen, Kokkonen & Pulkkinen 2004, 47.)

Perheen vuorovaikutustilanteissa, joissa nimetään, tulkitaan ja ilmaistaan tunteita, alle kouluikäisen tunteiden säätely kehittyy. Keskustelut perheissä lasten kanssa lasten omista ja muiden kielteisistä ja myönteisistä tunteista ennustavat tutkimuksissa lasten tunteiden säätelyn ja tunteiden ymmärtämisen kehitystä. Tunteiden itsesäätelyä kehittävät keskustelut nykyisistä, tulevista ja menneistä tapahtumista ja tunteista. Tunnetieto ja tunteiden säätely yhdistyvät. (Paaso 2008, 150.)

Tunteita voi miettiä esimerkiksi satujen herättämien ajatusten kautta. Myös negatiivisia tunteita täytyy käsitellä. Stressaavissa tilanteissa tunteista puhuminen on tärkeää. Lapsen olisi hyvä ymmärtää, että kaikki tunteet ovat normaaleja ja hyväksyttäviä. Kielteisten tunnereaktioiden ilmaisusta tulee kuitenkin pidättäytyä. (Laine 2005, 70 – 71.)

Tunteista puhumisesta saattaa olla kasvatuksellisia eroja sukupuolten välillä. Vanhempien on todettu keskustelevan tunteista enemmän tyttöjen kuin poikien kanssa. (Mäntynen 2007, 25; Tirkkonen, Kokkonen & Pulkkinen 2004, 47.) Erään tutkimuksen mukaan äidit puhuvat tytöille enemmän tunteistaan ja kaksivuotiaana olettivat tyttöjen olevan kiinnostuneempia tunteista keskustelemiseen kuin poikien (Mäntynen 2007, 25). Tärkeää mallioppimisen kannalta on, että äidit ilmaisevat tunteitaan (Tirkkonen, Kokkonen & Pulkkinen 2004, 47).

3.2 Empatiataidot sosiaalisten taitojen perustana

Empatia on tärkeä osa sosiaalisia taitoja (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 50; Kauppila 2006, 186; Keltikangas-Järvinen 2010, 22). Sosiaaliset taidot tarkoittavat taitoa selvittää sosiaalisista tilanteista ja kykyä olla muiden kanssa. Sosiaalisten taitojen vastakohta on aggressiivisuus. Se on ihmiselle luontainen käyttäytymismalli tilanteessa, jota hän ei pysty hallitsemaan ja joka on hänelle uhkaava. (Keltikangas-Järvinen 2010, 13.) Sosiaaliset taidot kehittyvät kasvatuksen ja kokemuksen kautta (Keltikangas-Järvinen 2010, 18).

Empatiakyky alkaa kehittyä jo lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana. Empaattiseksi ihmiseksi kasvetaan olemalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapsesta huolehtiminen ja turvallisuuden tunne luo perustan empatian kehitykselle. Aikuisten tehtävä on reagoida lapsen tunteisiin ja opettaa, mikä on oikein ja väärin. Tunteet toisen ihmisen läheisyydestä sekä vuorovaikutustilanteissa antamisen ja saamisen ilo ovat empatian perusta. (Kinnunen 2003, 108–109.)

Lapsi saa jo varhaisessa vaiheessa vaikutteita mallioppimisen avulla. Ensimmäisessä vaiheessa lapset ottavat mallia vanhemmilta. Toisessa vaiheessa korostuu oppiminen yrityksen, kokeilemisen, erehdyksen ja harjoittelun kautta. Ympäristö vahvistaa suotavaa käyttäytymistä ja rankaisee ei-toivottavaa käyttäytymistä. Myöhemmin sosiaalisessa käyttäytymisessä mahdollistuvat ajattelu, pohdinta, analysointi ja empatian merkityksen tiedostaminen. Kognitiivisen kehityspsykologisen näkemyksen mukaan empatian kyky kehittyy samalla tavalla kuin muut kognitiiviset taidot. Lapselle kehittyy kolme empatian ominaisuutta, jotka voidaan erottaa: kyky nimetä ja eritellä toisen tunteita, kyky ymmärtää toisen rooli ja näkökulma sekä kyky emotionaaliseen vastavuoroisuuteen. (Kauppila 2006, 186 – 187.)

Lapsen empatiataitoja tukevat parhaiten empaattiset aikuiset, jotka ohjaavat lasta toimimaan muiden kanssa ja ottavat lapsen tarpeet vakavasti (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 50 – 51). Kannustava palaute lisää lapsen empatiataitoja. Virheet ja erehtyminen opettavat lasta, mutta lapsen syyttely ja vähätteleminen eivät edistä empatiakyvyn kehittymistä. Lapselle tulee antaa tilaa ilmaista omia tunteitaan hänelle ominaisella tavalla. (Isokorpi 2004, 134.) Saduilla ja leikeillä on suuri merkitys empatiakyvyn kehitymisessä. Sadut vahvistavat lapsen mielikuvitusta ja leikeissä puolestaan lapsi oppii tosielämän rooleja. (Kinnunen 2003, 110.)

Empaattisuus näkyy lapsessa auttavaisuutena, ystävällisyytenä, kohteliaisuutena, vastuuntuntona sekä toiselle ilon ja mielihyvän tuottamisena. Empatia ehkäisee aggressiivista käytöstä ja on näin ollen mielekäs vaihtoehto kiusanteolle ja muulle negatiiviselle käytökselle. (Kinnunen 2003, 111.) Empatian kehityksen myötä tapa, jolla lapset osoittavat välittämistä ja huolenpitoa muuttuu. Useimmat neljä- tai viisivuotiaat lapset osoittavat huolenpitoa ja muista välittämistä riippumatta siitä, onko heillä itsellään

käyttäytymisongelmia. Käyttäytymisongelmaiset seitsenvuotiaat lapset osoittavat vähemmän välittämistä ja huolenpitoa kuin viisivuotiaana. Käyttäytymisongelmaisten lasten kyky välittää toisista ei kehity iän mukana. Tämän vuoksi varhaislapsuus on tärkeää aikaa huolenpidon ja välittämisen kehityksessä. (Askeleittain 2005, 12.)

Empatiataitojen avulla lapsi oppii pärjäämään muiden ihmisten kanssa sosiaalisessa kanssakäymisessä (Isokorpi 2004, 134). Vaihtoehtojen löytäminen sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja kyky valita oikea ratkaisu ovat tärkeimpiä sosiaalsiin taitoihin kuuluvia asioita (Keltikangas-Järvinen 2010, 22 – 23; Kirves & Stoor-Grenner 2010, 50). Sosiaalisesti taitavalla ihmisellä on käytössä eri toimintamalleja, joista hän pystyy valitsemaan tilanteen kannalta parhaimman. Hänen toimintamallinsa on aina rakentava, asianmukainen ja tehokas. Ihminen, jolla on paljon vaihtoehtoja sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi, joutuu harvoin kahnauksiin kenenkään kanssa. Hän pystyy ratkaisemaan tilanteen kuin tilanteen ilman, että joutuu turvautumaan aggressioon. Sosiaalsiin taitoihin kuuluvat myös hienotunteisuus ja sosiaalinen herkkyyks. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22 – 23.)

Sosiaalsiin taitoihin liittyy eettinen ja moraalinen näkökulma. Valitun vaihtoehdon täytyy olla tehokkuutensa lisäksi myös moraalisesti ja eettisesti hyväksyttävä. Aggression turvautuminen voi olla helppo ja tehokas toimintamalli, mutta aggression käyttöä ihmiskunnassa rajoittavat moraalisäännöt. Kyky arvostaa ja kunnioittaa toista sekä kyky käyttäytyä sovittujen sääntöjen mukaan näkyvät ihmisen omaksumissa sosiaalisissa taidoissa. Sosiaaliset taidot kuvastavat ihmisen persoonaa sekä taitoa selviytyä sosiaalisista tilanteista. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23 – 24.)

3.3 Sosiaalinen varhaiskehitys

Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan yksilön kehittymistä erilaisten ryhmien ja sosiaalisten yhteisöjen jäseneksi. Sosiaalsiin taitoihin kuuluu myös yksilön herkkyyks toisen ihmisen yhteistyöaloitteille. Ihmisellä on synnynnäinen taipumus liittyä muihin ihmisiin. Elämän alkuvaiheessa yksilö tarvitsee muita fyysisesti ja psyykkisesti pysyäkseen hengissä. (Nurmiranta ym. 2009, 45.)

Sosiaalisuudessa ja sosiaalisesti kasvamisessa yhteisöllä ja kulttuurilla on ratkaiseva merkitys (Pihlaja 2005, 63). Lapsi saa sosiaalisen alkupääoman lahjana tai perintönä kasvatusyhteisöltään. Se on pohjana lapsen oman sosiaalisen pääoman kehittymiselle aktiivisen kasvatuksen ja myös passiivisesti vastaanotettujen ympäristövaikutuksen tuloksena. Sosiaalinen pääoma koostuu arvoista ja normeista, yhteisön tuesta ja luottamuksesta. (Pulkkinen 2002, 44.)

Sosiaalisen kehityksen perusta luodaan jo varhaislapsuudessa. Varhaiset vuorovaikutustilanteet ja kiintymyssuhteet muodostavat pohjan ja perustan myöhemmille ihmissuhteille. (Nurmiranta ym. 2009, 45.) Hyvä äiti-lapsisuhde luo perustan sosiaalisten taitojen kehittymiselle lapsen syntymän jälkeen (Alijoki 2005, 5). Kun lapsen tarpeisiin vastataan lapselle, kehittyy perusluottamus eli varmuus, että hänestä pidetään huolta. Perusluottamus on edellytys hoitajaan kiintymiseen sekä myöhempään itsenäistymiseen hoitajasta. (Keltikangas-Järvinen 2010, 121.)

Lapsen kuvitteellisessa toiminnassa ja kielellisissä taidoissa tapahtuu kehitystä toisen ja kolmannen ikävuoden välillä. Tämä kehitys näkyy leikkitovereiden määrän kasvamisena. Lapsi voi ottaa kontaktia vieraaseen lapseen ja ehdottaa leikkiä. Esikouluiän lähestyessä aikuiseen turvautuminen ja toisten toiminnan seuraaminen vähenevät ja lapset suuntautuvat yhteisleikkeihin. Huoli muiden lasten seuraan pääsemisestä ja pyrkimys hallita omaa toimintaansa ovat tyypillisiä leikki-ikäiselle. (Poikkeus 1997, 125.)

3.4 Sosiaalisten taitojen kehittyminen leikki-ässä

Sosiaalisiksi taidoiksi Poikkeus (1997) määrittelee käyttäytymisen, joka johtaa haluttuun lopputulokseen, esimerkiksi leikkiin pääsemiseen. Sosiaalinen lapsi pystyy yhteistoimintaan ja osaa kommunikoida selkeästi. Lapsi osoittaa empatiaa, osaa ilmaista omia tunteita sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, mutta myös pitää oman puolensa. (Poikkeus 1997, 126).

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavista taidoista suuri osa opitaan lapsuusiän toverisuhteissa (Poikkeus 1998, 122). Leikki-ässä sosiaalisen vuorovaikutuksen perustaidot kuunteleminen ja vuorotellen puhuminen kehittyvät. Lapsi tekee leikeissä

aloitteita ja alkaa hyväksyä aikuisen asettamia rajoja, luottamus aikuiseen lisääntyy. Lapsi kokee mielihyvää leikeissä toisten lasten kanssa. Hän on empaattinen, ymmärtää toisten tunteita. Myös sosiaalisia sääntöjä, kuten jakamista ja vuorottelua opitaan. (Heinämäki 2000, 18.)

Lapset hahmottavat omaa identiteettiään ja toimivat erilaisissa rooleissa toverisuhteiden avulla. Yhteinen tekeminen antaa lapselle mahdollisuuden monipuoliseen ja haastavaan toimintaan ja kokemusten jakamiseen, minkä vuoksi lapset hakeutuvat toistensa seuraan. Mielikuvitusleikkien avulla lapset voivat käsitellä yhteisestä toiminnastaan tai aikuisten maailmasta nousevia huolenaiheita. Lapset luovat yhteisiä merkityksiä ja rakentavat sosiaalista ymmärrystä vuorovaikutuksessa ikätovereiden kanssa. Suhteet ikätovereihin ovat merkityksellisiä vuorovaikutustaitojen harjoittelun kannalta. Suhteet ikätovereihin ovat myös tärkeä osa lapsuuden sosiaalista maailmaa ja arkipäivää. Toverisuhteissa kiintymys pitää ansaita, toisin kuin lapsi-vanhempi suhteessa, jossa lapsi saa hoivaa ja kiintymystä. Vastavuoroisuus ja samalla tasolla oleminen ovat ikätovereiden suhteille ominaisia. Lapset oppivat ymmärtämään toisten tarpeita ja sosiaalisia sääntöjä. (Poikkeus 1998, 122.)

Leikki-ikässä lapsen vastavuoroisuus kehittyy ja hän osaa ottaa paremmin toiset huomioon. Lapset kehuvat toisiaan, osoittavat myötätuntoa, jakavat tavaroita ja suostuvat toisen pyyntöön. 4 – 5-vuotiaat tietävät pääsääntöisesti, miten esimerkiksi ruokapöydässä, kylässä ja kerhossa tulisi käyttäytyä. He eivät pysty vielä hallitsemaan tunteitaan niin, että jaksaisivat käyttäytyä sen mukaisesti. Lapset osaavat selvittää itse ristiriitatilanteita, mutta tarvitsevat niissä kuitenkin vielä aikuisten apua. 6-vuotias leikkii ja harrastaa kavereiden kanssa. Lapsi osaa noudattaa yhteisesti sovittuja sääntöjä. Lapsi miettii isoksi kasvamista, kokeilee rajojaan, osaa ilmaista mielipiteitään ja ymmärtää sosiaalisia tilanteita. (Nurmiranta ym. 2009, 57.)

Lapsen lähestyessä kouluikää hän ymmärtää, mitä pienemmät lapset osaavat ja eivät osaa. Lapset alkavat vertailla suorituksiaan toisten tekemisiin. Lapsella on ilo omasta taitavuudesta. Lapsi auttaa pienempiä, mutta se edellyttää aikuisten esimerkkiä. Roolileikit yms. ovat tyypillisiä tälle ikäkaudelle. Leikeissä ristiriidat lisääntyvät ja ratkai-

sutapojen puuttuessa aggressiivinen käytös voi muodostua tavaksi sosiaalisissa tilanteissa. (Heinämäki 2000, 23.)

Aikuiseen turvautuminen ja toisen toiminnan seuraaminen vähenevät esikouluiän kynnyksellä ja lapset suuntautuvat enemmän yhteisleikkeihin. Huoli muiden lasten seuraan pääsemisestä ja pyrkimys hallita omaa toimintaansa ovat tyypillisiä leikkikäiselle lapselle. Tämä ilmenee mm. aikuisen auktoriteetin ja sääntöjen uhmaamisena. (Poikkeus 1998, 125.)

Kokemukset, vanhempien ja opettajien antamat tiedot ja palautteet vaikuttavat lapsen sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Lapsi rakentaa näiden palautteiden perusteella toimivan sisäisen sosiaalisten taitojen malliston. Palautteella on korjaavaa, uutta tietoa ja uusia taitoja rakentavaa sekä motivoivaa merkitystä lapselle. (Kauppila 2006, 131 – 132.)

4 LAPSEN SOSIAALISEN JA EMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Lapsen suhde vanhempiinsa ja tämän suhteen laatu, ovat syvemmissä mielessä toverisuhteiden perusta. Lapsen varhaiset kokemukset hänen tarpeisiinsa johdonmukaisesti ja sensitiivisesti vastaavasta aikuisesta vahvistavat lapsen itseluottamukseen sekä vaikuttavat positiivisesti hänen odotuksiinsa sosiaalisista suhteista. Joissakin tutkimuksissa varhaisen turvallisen kiintymyssuhteen nähdään ennakoivan lapsen myöhempää yhteistoiminnallisuutta, vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia taitoja. Lapsen vanhemmat vaikuttavat lapsen vuorovaikutustaitoihin myös esimerkiksi lapsen sosiaalisen käyttäytymisen vahvistamisen tai rankaisemisen kautta sekä oman mallinsa kautta. (Poikkeus 1997, 135 – 136.)

Poikkeuksen (1997) mukaan otollisin aika sosiaalisten taitojen tukemiselle olisi esikouluiässä ja ensimmäisten kouluvuosien aikana, jolloin sosiaalinen rakenne ryhmissä ei ole vielä niin vahvasti vakiintunut. Lapsi tarvitsee taitojen kehittymiseen tukea, ohjausta sekä tuetusti itse ohjautuvaa harjoittelua, myös arvioivan palautteen saaminen on tärkeää. Olennaista sosiaalisten taitojen tukemisessa on tunnistaa ikä- ja kehitystasolle ominaisia kriittisiä taitoja, vahvistaa positiivista minäkuvaa, motivoida lasta sekä kehittää ryhmän lapsien taitoja yhdessä. (Poikkeus 1997, 137 – 138.)

4.1 Lapsen heikon itsetunnon tunnistaminen ja vahvistaminen päiväkodissa

Lapsen heikko itsetunto vaikuttaa melko suoranaisesti lapsen tunnetaitoihin, sekä hänen kykyihinsä toimia sosiaalisissa tilanteissa. Arkuus ja muiden käyttäytymisen jäljitely voivat olla merkkejä lapsen heikosta itsetunnosta. Tällöin pelokkuus ja epäitsemällisyys näkyvät vahvasti lapsen käyttäytymisessä. Lapsi ei uskalla ottaa riskejä, pelkää sosiaalisia tilanteita, vetäytyy eikä halua olla huomion kohde. Toisessa ääripäässä heikon itsetunnon omaavan lapsen käytös voi olla hyvin dominoivaa. Tällaisella käytöksellä pyritään peittämään omia heikkouksia ja hakemaan negatiivista huomiota osakseen. Laine (2005) antaa tällaisen käytöksen esimerkiksi koulukiusaajat, joita aikuiset usein erehtyvät kuvittelemaan lapsiksi, joilla on hyvä itsetunto. Itsetunnon kannalta tärkein asia on perusturvallisuus, lapsi jolla on ongelmia perusturvallisuudessa, käyttäytyy pelokkaasti muita ihmisiä kohtaan ja välttelee sosiaalisia tilanteita. (Laine 2005, 45 – 48.)

Laineen (2005) mukaan kasvattajan tulisi lisätä perusturvallisuuden lisäksi lapsen tietoisuutta itsestään, esimerkiksi opettamalla lasta arvioimaan omia ominaisuuksiaan. Ihmisen kyvyillä arvioida itseään ja muita on suuria vaikutuksia tämän sosiaalisiin suhteisiin. Lapsen ominaisuuksien kartoitus lähtee fyysisistä ominaisuuksista (jalan koko tms.) sekä ulkoisista lähtökohdista (perheestä, harrastuksista jne.) Vasta myöhemmin voidaan yhdessä miettiä psyykkisiä ominaisuuksia. Itsetiedostuksen ongelmat yleensä ilmenevät lapsen heikkona kykynä ilmaista omia tunteitaan. Tunteiden ilmaisun harjoittelun kautta lapsi oppii, millaisia erilaisia merkityksiä niiden avulla saadaan esiin ja kuinka tunteita voidaan ilmaista verbaalisesti, käyttäytymisellä, ilmeillä tai eleillä. Perustunteiden, kuten pelko, ilo, suru, viha, pohtiminen yhdessä lasten kanssa ja niiden mukaan ottaminen vuorovaikutus- ja oppimistilanteisiin lisäävät lapsen kapasiteettia oppia uutta. (Laine 2005, 45 – 53.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvattajan työssä edellytetään sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin, tällöin mahdollistaa yhteisössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Kasvattajat myös vaalivat lapsen ystävyys-suhteiden ja hoito- ja kasvatussuhteiden

jatkuvuutta.(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Tällainen toiminta edistää lapsen itsetunnon kehitystä ja tätä kautta tukee myös lapsen taitojen kehitystä.

Kasvattajan tärkein työväline on hänen oma persoonallisuutensa. Kasvattajan oman itsetunnon tulee olla kunnossa, sillä tämä näkyy myös lapsen itsetunnossa. Kun aikuisen itsetunto on kunnossa, hän käyttää joustavia ja luovia toimintamalleja sekä sietää erilaisuutta ja epävarmuutta. Tällöin kasvattaja ei myöskään ota lasten kanssa sattuvia tilanteita henkilökohtaisiksi loukkauksiksi eikä toimi tilanteissa kaikki tietävänä auktoriteettina ja vallankäyttäjänä. Hän on tilanteissa ensisijaisesti lapsen ohjaaja ja auttaja. (Laine 2005, 49.)

Laineen (2005) mukaan itsetunnon muuttaminen ja kehittäminen on hidas ja aikaa vievä prosessi. Itsetunnon muuttamisen perusedellytys on kasvattajan usko muuttamisen mahdollisuuksiin, sekä hänen sitoutumisensa prosessiin, syvempien asenteiden ja arvostusten muokkaamiseen vuorovaikutustilanteissa. Kasvattajan tulee myös tietää ja tuntea hyvin lapsen kehitystaso ja ominaisuudet. Olennaisen tärkeää kasvatuksen kannalta on, että kasvattaja tietää ja tunnistaa itsetunnoltaan heikon lapsen ja tämän tyypillisiä käytöksen piirteitä. (Laine 2005, 45 – 49.)

4.2 Lapsen kehityksen tukeminen kasvatuskumppanuudessa

Vanhempien ja henkilöstön välistä kasvatusyhteistyötä kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi, jolla tarkoitetaan vanhempien ja päivähoiton henkilökunnan tietoista toimimista ja sitoutumista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatuskumppanuus perustuu lapsen tarpeisiin vastaamiseen ja edun toteuttamiseen. Yhteistyössä yhdistyvät perheen ja päivähoiton sisällöltään erilaiset tiedot lapsesta ja tämän taidoista. Tavoitteena on, että lapsi tulee kokonaisvaltaisesti nähdyksi, ymmärretyksi ja kannatelluksi oman elämänsä toimijana ja kokijana. Yhteistyösuhde perustuu kuulemiseen, kunnioitukseen ja luottamukseen, jossa sekä vanhemmilla että työntekijällä on yhtäläinen mahdollisuus ilmaista myös mahdollinen huolensa lapsesta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 11 – 12.)

Askeleittain-opetusohjelman alkuperäinen nimi, ”The Second Step”, viittaa siihen, että vanhemmat ja koti ovat lapsen ensisijaisia kasvattajia ja kehityksen tukijoita myös

sosiaalisessa ja emotionaalisessa kehityksessä. Vasta toisena vahvana tukijana nähdään päiväkoti ja koulu. (Psykologien kustannus 2005.) Kasvatuskumppanuudessa jaettu kasvatustehtävä yhdistyy vanhempien ja päivähoidon väliseksi vuorovaikutukseksi.

Lapsi kasvaa ja kehittyy tunnesuhteiden varassa. Kasvatuskumppanuuden tavoitteena onkin vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta, tämän suhteen kannattelu on tärkeää kaikkien perheiden kohdalla. Näin lapsen kaksi isoa kasvupaikkaa, koti ja päiväkoti, muodostavat yhdessä lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista eheyttä vahvistavan kokonaisuuden. Parhaimmillaan kasvatuskumppanuus on aitoa ja empaattista vuorovaikutusta, jossa tunteilla on keskeinen sija. (Kaskela & Kekkonen 2006, 22 – 31.)

4.3 Lapsen emotionaalisen kehityksen tukeminen

Pienen lapsen tunteiden kehitys on varsin nopeaa ja tunteet ovat vahvasti osana lapsen päivittäistä elämää. Emotionaalinen kehitys vaikuttaa myös vahvasti muihin osa-alueisiin kehityksessä, toimiva tunnepohja edistää vahvasti uusien asioiden oppimiskykyä. Tunnetaidot lapsella näkyvät hänen kyvyssään leikkiä muiden kanssa tai kuinka hän osaa hillitä itseään ongelmanratkaisutilanteessa. (Jalovaara 2005, 96.)

Tärkeitä ovat myös lapsen kasvua sekä kehitystä tukevat aikuiset. Vanhempien, hoitajien ja opettajien tehtävä on auttaa lasta tiedostamaan, käsittelemään sekä säätelemään omia emootioitaan ja havaitsemaan muiden kokemia emootioita. Kasvuympäristön tulisi tukea kokonaisvaltaisesti emotionaalista hyvinvointia sekä edistää lapsen kehitystä ja oppimista. Suotuisan kehityksen onnistumiseen vaikuttavat lapsen kasvuympäristön turvallisuus sekä rytmin säännöllisyys. Päiväkotiin tulisi pyrkiä luomaan toimintaympäristö, joka on vakaa ja ennustettava. Rutiinit, pysyvät rajat ja selvät säännöt helpottavat lasten jokapäiväistä toimintaa ryhmässä, kun he tietävät, mitä heiltä odotetaan. Tämä tuo mukanaan rauhallisen ilmapiirin sekä lisää turvallisuuden tunnetta, jonka ansiosta heidän on mahdollista kehittää emotionaalisia resursseja. Kehittyäkseen emotionaalisesti lapsi tarvitsee kokemuksia ja mahdollisuuksia ilmaista erilaisia tunteita omalla tavallaan, sekä keskustelua niistä yhdessä aikuisen ja muiden lasten kanssa.

Tärkeää on myös käsitellä negatiivisia tunteita yhdessä lasten kanssa, kasvattajan tehtävänä on auttaa lasta käsittelemään kaikenlaisia tunteita sekä opettaa että on luonnollista tuntea erilaisia tunteita. Tärkeää on myös ohjata lasta purkamaan negatiivisia tunteitaan oikein, esim. liikunnan, siivoamisen tms. turvallisen rauhoituskeinon avulla. Kun lapsi osaa puheuttaa tunteitaan sanoiksi, hän vahvistaa ja kypsyyttää omaa tunne-elämäänsä sekä vahvistaa omaa emotionaalista säätelyä. (Laine 2005, 69 – 70.)

Vastuu lapsen tunnetaitojen oppimisesta on kaikilla lapsen kanssa tekemisissä olevilla aikuisilla, sillä lapsi tarvitsee aikuisen tunteita välineeksi omien tunnetaitojensa kasvuun. Lapsi oppii Isokorven (2004) mukaan parhaiten katsomalla, samaistumalla ja kokemalla, ja mahdollisuuksia näihin kokemuksiin kasvattajien tulisi lapselle tarjota sekä kotona että päivähoitossa. Tunnekasvatuksen perustana on tunnerehellisyys, jossa lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus perustuu aitoihin ja oikeisiin tunteisiin ja niiden ilmaisemiseen. Tunnerehellisyyden kautta lapsi oppii myös tärkeitä empatiantaitoja, joiden avulla hän pärjää sosiaalisissa kanssakäymisissä. Tunnerehellisyys antaa lapsiryhmälle mahdollisuuden käsitellä omia henkilökohtaisia tunteita turvallisessa ympäristössä, ja samalla lapsi saa käsityksen siitä, että erilaisia tunteita syntyy ja tunnekokemus on jokaisella oma. (Isokorpi 2004, 127 – 136.)

Kasvattajan rooli on merkittävä lapsen kehityksessä, sillä hän toimii aina toiminnallaan mallina lapselle. Erityisesti lapsen ohjaamisessa voimakkaiden emotionaalisten reaktioiden säätelyssä aikuinen auttaa lasta miettimään erilaisia toimintamalleja kiuku yms. tilanteisiin. Lapsen ohjaaminen käyttämään erilaisia rauhoittumisstrategioita rentouttaakseen itsensä ja esimerkiksi puhumaan tilannetta itselleen auki rauhoittuakseen, ovat toimivia keinoja tällaisissa tilanteissa. On tutkittu, että aggression purkamisen fyysisesti tai kielellisesti ei vähennä aggressioita, vaan jopa kiihdyttävät tunnekuohua. Siksi aikuisen ohjaava ote sekä jälkipuinti keskustelut ovat tällaisissa tilanteissa tärkeitä. (Laine 2005, 71 – 72.)

4.4 Päiväkoti tukemassa lapsen sosiaalista kehitystä

Merkittäviä sisältöalueita varhaiskasvatuksessa ovat lasten sosiaalisten taitojen opettaminen ja vahvistaminen. Näiden taitojen oppimisella on myös vahvasti vaikutusta lasten välisen kiusaamisen ehkäisyyn. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 51.)

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) sanotaan, että varhaiskasvatuksessa on tärkeää painottaa lapsuuden itseisarvoista luonnetta, vaalia lapsuutta ja ohjata lasta ihmisenä kasvamisessa. Kasvattajien tehtävänä on huolehtia, että erityisesti kolme kasvatuspäämäärää toteutuvat: henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen ja itsenäisyyden asteittainen lisääminen. Kasvatuspäämääränä henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämällä luodaan perusta sille, että kukin lapsi voi toimia ja kehittyä omana ainutlaatuisena persoonallisuutenaan. Toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen tarkoittaa sitä, että jokainen lapsi oppii ottamaan muita huomioon ja välittämään toisista. Tavoitteena on, että lapsi suhtautuu myönteisesti itseensä, toisiin ihmisiin, erilaisiin kulttuureihin ja ympäristöihin. Itsenäisyyden asteittainen lisääminen tarkoittaa sitä, että lapsi ikätasonsa ja kehityksensä mukaisesti kykenee huolehtimaan itsestään ja läheisistään sekä tekemään elämänsä koskevia päätöksiä ja valintoja. Tärkeää on, että lapsi saa tehdä sekä ajatella itse ja näin oppia omatoimisuutta turvallisessa ympäristössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Sosiaalisia taitoja opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Liisa Keltikangas-Järvisen (2010) ”Sosiaalisuus- ja sosiaaliset taidot” selvittää sosiaalisten taitojen ja sosiaalisuuden käsitteitä sekä näiden taitojen puutteista syntyviä ongelmia, jotka ilmenevät esimerkiksi ryhmätilanteissa. Suuressa lapsiryhmässä vietetty aika ei tue sosiaalisten taitojen kehitystä sillä tavoin kun usein luullaan, vaan suuri ryhmä ja liian monet ihmiskontaktit väsyttävät lapsen eikä tämä näin ollen kykene harjoittamaan taitojaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Suuressa ryhmässä lapsen on melko mahdoton saada suoraa henkilökohtaista palautetta kasvattajalta, pienemmissä ryhmissä tämä on helpompaa. Toki lapsi saa palautetta myös koko ajan ikätovereiltaan, sosiaalisia taitoja oppiessa koko ryhmän käyttäytyminen vaikuttaa yksilön oppimiseen. Sosioemotionaa-

liseen kehitykseen vaikuttaa toveripiiri, joka tuo mukanaan sellaisia tekijöitä mihin kasvattaja ei pysty vaikuttamaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 206 – 217.)

Leikki on lapsen tärkein väline oppia ja kehittyä, se auttaa lapsia luomaan suhteet itseensä, muihin ja koko maailmaan. Aikuisen rooli on olla vahvasti mukana tukemassa ja mahdollistamassa leikkiä. Päiväkodissa kasvattajan tulisi antaa lapselle hyvän leikin perusainekset: aikaa, tilaa, vapautta, rauhaa ja leikkeihin sopivia välineitä. (Meretniemi 2004.) Usein luullaan, että aikuisen merkitys vähenee lasten opittua hallitsemaan spontaanin leikin. Taitavat aikuiset kuitenkin mahdollistavat leikin kehittymisen ja laajentumisen, eli sen että lapsen kehittyvät hyviksi leikkiöiksi. Usein aikuisen rooli on epäsuora ohjaaja, joka järjestää lapsille leikkivälineet, ajan ja tilan. Myös aikuisen läsnäolo leikeissä sekä kiinnostus leikkeihin tukee lapsen leikkiä ja luo hyvän tunnelmailmapiirin. Aikuisen mukanaolo tukee erityisesti arkojen lasten integroitumista ryhmään ja leikkeihin. (Siren-Tiusanen 2004.) Lasten väliset suhteet kehittyvät leikkinessä ja hyvät leikkijät ovatkin kaikkein suosituimpia ystäviä lapsiryhmissä (Helenius & Korhonen 2004).

Päiväkotien kasvatustoiminnan perustana toimivat sen lapsiryhmät sekä niiden tarjoamat suhteet muihin lapsiin ja aikuisiin. Ryhmään kuulumisen tunne ja mahdollisuus harjoitella vuorovaikutustaitoja kiinteässä perusr ryhmässä tuttujen ihmisten kanssa on lapsen kehityksen kannalta arvokasta. Lapsiryhmästä leikki-ikäinen lapsi saa sellaisia voimavaroja, joita pelkät aikuissuhteet eivät lapselle voi antaa. Kun lapsi kokee olevansa pidetty ja hyväksytty päiväkotiryhmässä edistää se lapsen sosiaalisia taitoja, tukee hänen itsetuntemustaan sekä edesauttaa itsetunnon kehittymistä. (Lastentarhaopettajaliitto.)

Keltikangas-Järvinen viittaa kirjassaan (2010) Maccobyn kokeeseen, jossa lapsiryhmän kaikkien jäsenten sosiaalisessa käytöksessä saatiin aikaan positiivisia muutoksia pienryhmätoiminnan avulla. Jotta tämä onnistuisi, nähtiin tärkeäksi lasten keskinäinen kiintymys ja minimaalinen vaihtuvuus ryhmässä. Lisäksi motivoivana tekijänä käytettiin ryhmäläisten yhteistä onnistumista yksilöllisten menestyksien sijaan. Kasvattajan on tärkeää muistaa, ettei voida aina luottaa ryhmän sosiaalisia taitoja vahvistavaan

voimaan, vaan ryhmä tulisi rakentaa tietoisesti tukemaan sosiaalista kehitystä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 218 – 219.)

4.5 Askeleittain-opetusohjelma Suomessa ja muualla

Askeleittain-opetusohjelma, eli alkuperäiseltä nimeltään ”The Second Step-program,” on ollut käytössä USA:ssa vuodesta 1986. Kotimaassaan ohjelman vaikutuksia lasten käyttäytymiseen sekä ryhmien toimintaan on tutkittu alusta alkaen. Tutkimuksista löytyy lyhyitä yhteenvetoja ohjelman englanninkielisiltä sivuilta, joissa käy ilmi toiminta ja tulokset.

Committee for children -yhdistyksen tutkijat järjestivät tutkimuksen yhdessä Washingtonin yliopiston kanssa, jonka tarkoituksena oli tutkia opetusohjelman, ”The Second Step-program”, vaikutuksia lasten kykyyn selviytyä ongelmatilanteista ja lasten välisistä riidoista itsenäisemmin. Tutkimukseen osallistui 15 koulua, joista toiset käyttivät opetusohjelmaa ja toiset eivät. Tulokset osoittivat lasten sosiaalisten taitojen ja ongelmanratkaisukykyyn kasvaneen enemmän opetusohjelman mukaisille oppitunneille osallistuneilla lapsilla kuin muilla. Lisäksi tarve aikuisen väliintulolle lasten riitatilanteissa sekä lasten aggressiivinen käytös vähentyivät tutkimuksen mukaan. (Committee for children 2010.)

Vuosien varrella tehdyissä tutkimuksissa on osoitettu opetusohjelman positiivisia vaikutuksia lasten tunne- ja sosiaalisiin taitoihin. Lasten empatiataitojen, kiukunhallinnan sekä prososiaalisten toimintatapojen kehittyminen on nostanut opetusohjelman kiinnostusta myös muissa maissa, ja pohjoismaissa se on käytössä erilaisissa muodoissaan muun muassa Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa. Askeleittain-opetusohjelmaa käytetään Suomessa monissa päiväkodeissa ja kouluissa. Kunnat ja kaupungit ovat järjestäneet koulutusta omille varhaiskasvatuksen ammattilaisilleen melko laajasti. (Psykologien kustannus 2005.)

Opetusohjelma on otettu myös hyvin vastaan esimerkiksi osana erilaisia projekteja. Esimerkkinä tällaisesta projektista on Helsingissä, Kirkkonummella ja Tuusulassa toteutettu Esikko-projekti, jossa kehitettiin toimintamalleja lapsen kehitystä tukevaan työhön perheiden ja yhteistyötahojen toiveita kuunnellen. Lähtökohtana oli ajatus sii-

tä, että oppimisvaikeuksia voidaan ennaltaehkäistä tai lieventää yhteisöllisen varhaisen tuen kautta. Projektin aikana tarve tunne- ja sosiaalisten taitojen opetukselle nousi esille, ja Askeleittain-opetusohjelman koulutuksia järjestettiin alueen varhaiskasvattajille ja ohjelma otettiin osaksi päivähoitoa. Vahvimmin se otettiin vastaan Tuusulassa, jossa ohjelma otettiin käyttöön jokaisessa esiopetusryhmässä vuonna 2007. (Helsingin seudun erilaiset oppijat ry 2007.)

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Askeleittain-opetusohjelman näkymistä päiväkodin arjessa ja kasvattajien yhteistyössä, eli kasvatuskumppanuudessa perheiden kanssa. Samalla on tarkoitus selvittää tunne- ja sosiaalisten taitojen opettamisen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa perheiden ja päiväkodin näkökulmasta sekä menetelmän mahdollista ilmenemistä lapsen empatiataidoissa, tunteiden säätelyssä ja ongelmanratkaisussa.

Tutkimuskysymykset:

Askeleittain-opetusohjelman yhteys esikoululaisten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin?

Miten Askeleittain-opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa päiväkodin ja perheen arjessa työntekijöiden ja vanhempien näkökulmasta? (lapsen käytös, kasvatuskumppanuus)

5.2 Tutkimushenkilöt

Esikouluryhmään kuuluu yhteensä 21 lasta, jotka on jaettu kolmeen eri ryhmään Askeleittain tuokioille. Näistä ryhmistä valittiin arvalla yksi, jota havainnoidaan tässä opinnäytetyössä. Arvottuun ryhmään kuuluu yhteensä kuusi lasta, kaksi tyttöä ja neljä poikaa. Lapset olivat tutkimushetkellä iältään 6-vuotiaita esikoululaisia.

Tutkimuksen kyselyyn vanhempien näkemyksistä Askeleittain-opetusohjelman käytöstä päiväkodissa sekä lapsen tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittymisestä, osallistui 12 vanhempaa, kuusi äitiä ja kuusi isää. Kyselyn tutkimushenkilöiksi valittiin saman lapsiryhmän vanhemmat, jossa havainnointi tapahtuu. Kyselyyn vastasi neljä vanhempaa, yksi isä ja kolme äitiä. Kaksi heistä oli 20 – 30-vuotiaita ja kaksi 41 – 50-vuotiaita. Kaksi vanhemmista oli avioliitossa lapsen toisen vanhemman kanssa, yksi avioliitossa ja yksi eronnut lapsen toisesta vanhemmasta. Peruskoulun lisäksi kahdella heistä oli ammattikoulukoulutus.

Ryhmähaastatteluun päiväkodin henkilökunnasta osallistui samaisen lapsiryhmän kolme kasvattajaa. Kasvattajat olivat koulutukseltaan lastentarhanopettaja, sosionomi (AMK)/LTO sekä lastenhoitaja. Heillä kaikilla oli kymmenien vuosien kokemus varhaiskasvatuksesta ja päiväkotityöstä. He olivat myös olleet samaisen lapsiryhmän kasvattajina edellisenä vuonna, jolloin Askeleittain-opetusohjelma ei ollut vielä ryhmän käytössä.

5.3 Askeleittain-opetustuokioiden toteutuksen tarkka kuvaus

Askeleittain-opetusohjelma on jaettu kolmeen jaksoon: I empatia, II tunteiden säätely ja III ongelmanratkaisu. Askeleittain-oppitunnit koostuvat lämmittelystä, tarinasta ja keskusteluvaiheesta. Lämmittely voi sisältää laulua, musiikkia cd:ltä tai opettajan leikkiä käsinukeilla. Villipentu ja Herkkäkorvainen etana ovat tärkeä osa Askeleittain-ohjelmaa. Villipennun käytös muistuttaa pienten lasten toimintaa, jossa kaikki tunteet ovat valloillaan. Etana on rauhallisempi ja vetäytyy helposti kuoreensa tunteiden saadessa vallan. Puheenvuoropupu on päiväkodin oma käsinukke, joka auttaa lapsia kuuntelemaan ja keskittymään. Puheenvuoropupu viestittää rauhallista käytöstä ja hiljaisuutta silloin, kun on hetki kuunnella toista. Tarina ja keskusteluvaiheessa keskustellaan A3 kokoisten kuvien pohjalta tuokioon liittyvistä asioista. Tämän jälkeen luetaan kirja.

Oheisesta taulukosta (taulukko 1) käyvät ilmi havainnointipäivät, Askeleittain-opetusohjelmassa meneillään ollut jakso, havainnointikerran tuokion aihe ja tuokion kesto sekä paikalla olleiden lasten lukumäärä.

Taulukko 1. Askeleittain-opetustuokioiden havainnointikerrat

Pvm	Askeleittain- opetus-ohjelman jakso	Oppituokiokortin numero/aihe	Paikalla olleiden lasten lukumäärä	Tuokion kesto (min)
1.12.2010	I Empatia	8. Minä välitän/ 9. Minä autan	6	25
12.1.2011	II Tunteiden säätely	1. Voimakkaat tunteet	6	20
28.1.2011	II Tunteiden säätely	4. Kun joutuu odottamaan	5	20
9.3.2011	II Tunteiden säätely	6. Olenko minä vihainen?	6	30
28.3.2011	III Ongelmanratkaisu	1. Kun kadotan jotakin	4	20
12.4.2011	III Ongelmanratkaisu	2. Kuinka selvittää häiriötekijöistä / 3. Kohtelias keskeyttäminen	6	25
3.5.2011	III Ongelmanratkaisu	6. Nimittely	6	20
24.5.2011	III Ongelmanratkaisu	7. Opi pitämään hauskaa kavereiden kanssa	5	15
25.5.2011	III Ongelmanratkaisu	8. Mukaan meneminen	4	15

Jakso I Empatia

Ensimmäiset havainnointikerrat olivat empatian oppituokioilla 8 ja 9, joiden aiheena olivat: ”Minä välitän” ja ”Minä autan”. Lämmittelynä esitettiin käsinukeilla tarina, jossa Villipentu uikuttaa. Toinen koira oli purrut Villipentua hännästä, kun he olivat olleet leikkimässä. Villipentua sattuu ja Herkkäkorvainen etana antaa laastarin ja sa-

noo: ”Ikävää, että sattuu. Toivottavasti voit pian paremmin.” (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 12.)

”Minä välitän”-oppituokiokortin kuvassa Leevin koiranpentu on kadonnut. Simo kuuli, että Leevin koiranpentu on kadonnut ja tuli katsomaan Leeviä. Keskustelimme siitä, miltä Leevistä tuntuu ja miten Simo voisi lohduttaa häntä. Lopuksi luettiin kirja ”Pasi kadottaa Nöpön”, kirjoittanut Brigitte Weninger. Tuokion tavoitteena oli välittämisen osoittamisen oppiminen ja sen ymmärtäminen, että kuunteleminen on yksi tapa osoittaa välittämistä. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 12.)

”Minä autan”-oppituokiokortin kuvassa Jasmine ja Rami ovat laittamassa leluja paikalleen. Sen jälkeen he voivat lähteä ulos. Rami on saanut lelut paikalleen. Jasmin ei. Tuokion tavoitteena oli, että lapset oppivat tunnistamaan tavat, joilla he voivat auttaa erilaisissa tilanteissa ja käyttäytyä auttavaisesti. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 13.)

Jakso II Tunteiden säätely

Tunteiden säätelyn ensimmäisen oppituokion aiheena oli: ”Voimakkaat tunteet”. Lämmittelyä Villipentu haukkuu ja haluaa Herkkäkorvaisen etanan ulos kuoresta. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 14.)

Oppituokiokortin kuvassa Taina yrittää sitoa kengännauhojaan, mutta se ei näytä onnistuvan. Hän ei onnistu sitomaan vasenta kenkää, joten hän heitti sen taakseen. Taina yrittää sitoa oikeaa kenkää, mutta sekään ei onnistu. Taina alkaa itkeä. Keskustelimme siitä, miltä Tainasta tuntuu sekä miten Taina voisi rauhoittua. Lopuksi luettiin kirja ”Elina kesyttää tiikerin”, kirjoittanut Ben Furman. Tuokion tavoitteena oli oppia ymmärtämään, että tunteiden voimakkuus voi vaihdella ja miten sovelletaan tunteiden voimakkuuden käsitettä tilanteen mukaan. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 14.)

Neljännän oppituokion aiheena oli: ”Kun joutuu odottamaan”. Lämmittelyksi lapsille esitetään käsinukeilla tarina, jossa Villipentu on nälkäinen ja haluaa ruokaa. Herkkäkorvainen Etana rauhoittelee: ”laita käsi vatsan päälle, rauhoitu, hengitä syvään ja laske 1, 2, 3...” (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 17.)

Oppituokion kuvassa Maria odottaa serkkuaan Kaarinaa. Maria ei ole nähnyt Kaarinaa melkein vuoteen ja odottaa innoissaan. Maria on kiihtynyt ja jännittynyt. Hän juoksee ikkunaan katsomaan. Keskustelimme siitä, miten Maria voisi rauhoittua odottaessaan Kaarinaa. Lapsille opetetaan, miten rauhoitutaan. Lopuksi luettiin kirja ”Henri Hip-po”, kirjoittanut Jonathan Shipton ja Sally Percy. Tuokion tavoitteena oli oppia käyttämään rauhoittumistapoja (liite 5) odottaessa sekä tunnistamaan ja käyttämään näitä erilaisia menetelmiä odottaessa. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 17.)

Kuudennen oppituokion aiheena oli: ”Olenko minä vihainen?” Lämmittelynä leikittiin spagettileikkiä. Lapset seisoivat ensin suorina, keittämättöminä spagettitikkaina. Spagettia keitetään, lapset pehmenevät ja joutuvat menemään makuulle. Lopuksi lapset ovat pehmeitä, velttoja ja aivan rentoja. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 19.)

Oppituokiokortin kuvassa Tero on kiukkuinen. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 19.) Lapset harjoittelivat miltä oma keho ja kasvot näyttävät, kun on kiukkuinen. Lihakset jännittyvät, keho jäykistyy, vatsaan ja päähän voi koskea. Kasvoja voi alkaa kuumottamaan.

Lopuksi luettiin kirja ”Vesta-Linnea mieli mustana”, kirjoittanut Tove Appelgren ja Salla Savolainen. Tarina kertoo sisarusten välisestä kilpailusta, mutta myös Vesta-Linnean ja äidin suhteesta.

Tavoitteena oli oppia nimeämään kiukusta johtuvat fyysiset merkit, ymmärtämään miksi joku on kiukkuinen sekä sanat jännittynyt ja rentoutunut. Tuokion tavoitteena oli myös, että lapset ymmärtäisivät, ettei toista satuttava käytös ole koskaan hyväksyttävää. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 19.)

Jakso III Ongelmanratkaisu

Ongelmanratkaisun ensimmäisen oppituokion aiheena oli: ”Kun kadotan jotakin”.

Oppituokiokortin kuvassa Piia ja Sasha ovat naulakoiden edessä. Sasha on valmis ulos, Piia ei löydä takkia. Hän muistaa, että ilman takkia ei saa mennä ulos kylminä päivinä. Keskustelimme siitä miltä Piia tuntuu ja miten Sasha voisi auttaa. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 22.)

Lapset harjoittelivat ongelmanratkaisulaulua. He tutustuivat myös ongelmanratkaisujulisteeseen (liite 4). Julisteessa kuvataan ongelmanratkaisun kolme vaihetta: 1. ”Miltä minusta tuntuu?” 2. ”Mikä on ongelma?” 3. ”Mitä voin tehdä?”

Lopuksi luettiin kirja ”Pikkusisko kaniini eksyksissä”, kirjoittanut Ulf Nilsson ja Eva Eriksson. Tarina kertoo Pikkusisko kaniinista, joka heittää kärrynpyöriä niin, ettei tiedä enää missä on. Hän ei löydä omaan kotipesäänsä, mutta onneksi lopulta isovelji löytää hänet. Tuokion tavoitteena oli oppia tunnistamaan ongelma, keksimään ratkaisu ja ennustamaan tekojen seurauksia. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 22).

Toisen oppituokionaiheena oli: ”Kuinka selvitä häiriötekijöistä?” Lämmittelyä soitettiin ongelmanratkaisulaulua (liite 3). Villipentu lauloi samaan aikaan päälle Hämähäkki-laulua. Lapset keskustelivat tämän jälkeen siitä, miten vaikeaa on keskittyä, jos toinen metelöi vieressä. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 23.)

Oppituokiokortin kuvassa on Paula ja Juuli. Opettaja lukee satua. Paula kuiskuttelee Juulin korvaan. Juulin on vaikea keskittyä sadun kuuntelemiseen. Keskustelimme siitä, miltä Juulista tuntuu ja mitä hän voisi tehdä/sanoa Paulalle. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 23.)

Tavoitteena oli, että lapset oppivat ymmärtämään, kuinka häiriötekijöistä huolimatta voi huomiota pitää yllä ja jatkaa omaa puuhaansa. Lisäksi tavoitteena oli oppia soveltamaan ongelmanratkaisumallia. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 23.)

Kolmannen oppituokionaiheena oli: ”Kohtelias keskeyttäminen”. Lämmittelyä Villipentu keskeyttää puheen koko ajan, haukkuu ja vetää hihaa. Herkkäkorvainen etana tulee paikalle ja sanoo: ”Rauhoitu, mieti, odota.” (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 24.)

Oppituokiokortin kuvassa Manu haluaa mennä leikkimään pallolla kaverin luo. Kaveri odottaa jo Manua. Manun isä juttelee naapurin kanssa. Tässä apuna käytettiin ongelmanratkaisumallia (liite 4). (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 24.)

Tuokion tavoitteena oli oppia tunnistamaan tauot keskustelussa ja näyttämään, miten kohtelias keskeyttäminen tapahtuu. Lisäksi tavoitteena oli oppia soveltamaan ongelmanratkaisumallia. Lapset harjoittelivat vuorollaan keskeyttämistä. Tauot ovat sopiva hetki keskeyttämiselle. Keskeyttää voi myös keskustelun lopussa. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 24.)

Kuudennen oppituokion aiheena oli: ”Nimittely” Lämmittelynä Villipentu ja Herkkäkorvainen etana nimittelevät toisiaan. Villipentu sanoo: ”Olet limaläjä.” Etana niiskuttaa, näyttää surulliselle ja vetäytyy kuoreensa. Villipentu nimittelee ja lapset saavat harjoitella, miten tällaisessa tilanteessa toimitaan sanomalla ”Älä viitsi, ei tunnu kivalta.” (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 27.) Lopuksi lapset kertoivat, millä nimellä heitä saa kutsua. Moni kertoi vanhemman kutsuvan kullaksi.

Oppituokiokortin kuvassa ovat Roope ja isosisko Katja. Katja hoitaa Roopea, koska äidillä on muuta tekemistä. Välipalalla Roope yritti kaataa maitoa, muki kaatui ja maito meni pöydälle. Katja nimitteli Roopea. Roopesta tuntuu, että voisi itkeä. Hänen tekee mieli nimittellä Katjaa. Keskustelimme siitä, miltä Roopesta tuntuu ja mitä Roope voisi tehdä tässä tilanteessa. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 27.)

Oppituokion tavoitteena oli oppia, että nimittely ei ole hyväksyttävää, välttämään loukkaavia, syytteleviä tapoja vastata nimittelyyn, tunnistamaan aikuisen, jolle kertoa nimittelystä. Lisäksi tavoitteena oli oppia käyttämään ongelmanratkaisun vaiheita. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 27.)

Seitsemännen oppituokion aiheena oli: ”Opi pitämään hauskaa kavereiden kanssa”. Oppituokiokortin kuvassa Toni ja Pauli haluavat leikkiä palomiehiä. Kumpikin haluaa olla palopäällikkö ja he alkavat kinastella. Lapset kävivät keskustelua ongelmanratkaisumallin (liite 4) vaiheiden mukaisesti. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 29.)

Toisessa kortin kuvassa Paula ja Kira ovat kavereita. Kira haluaa leikkiä käsinukeilla, Paula ei. Paula haluaa rakentaa palikoilla. Kira sanoo: ”Minä en halua leikkiä palikoilla, vaan käsinukeilla.” Lapset kävivät keskustelua ongelmanratkaisumallin vaiheiden mukaisesti. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 30.)

Kahdeksannen tuokion aiheena oli: ”Mukaan meneminen”. Oppituokiokortin kuvassa on Luukas. Kuvassa on kaksi muuta lasta, joita hän ei tunne kovin hyvin leikkivät autoilla hiekkalaatikolla. Se näyttää hauskalta. Luukas haluaisi mennä mukaan, mutta ei tiedä miten. Lapset kävivät keskustelua ongelmanratkaisumallin vaiheiden mukaisesti. Miltä Luukaksesta tuntuu? Mitä pitäisi tehdä? Mitä hän voisi sanoa toisille lapsille päästäkseen mukaan leikkiin? (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 31.)

Tuokion tavoitteena oli oppia ymmärtämään mukaan menemisen vaiheet ja sovelta-
maan niitä, oppia, että mukaan meneminen vaatii sinnikkyyttä sekä oppia ennakoimaan seurauksia. (Askeleittain 2005a, oppituokiokortti 31.)

5.4 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyön tutkimusstrategia on laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmät mu-
kailevat kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä, ja aineistoa hankkiessa käytetään laadul-
lisiä metodeja. Tutkimus on tapaustutkimus, jossa tutkitaan Askeleittain-
opetusohjelman mahdollisia vaikutuksia tietyn lapsiryhmän sosiaalisiin ja tunne-
elämän taitoihin sekä näiden näkymistä päiväkodin ja perheen arjessa kasvattajien
(päiväkodin henkilökunta + vanhemmat) näkökulmasta. Tässä tapaustutkimuksessa
käytetään useampia menetelmiä, eli lasten havainnointia ja työntekijöiden ryhmähaas-
tattelua sekä kyselyä vanhemmille. Tavoitteena on kuvailla opetusohjelmaa sekä sen
vaikutuksia lapseen. Tavoitteena on myös kuvata kasvattajien näkemyksiä opetusoh-
jelmasta ja sen mahdollisista vaikutuksista arjen toimintaan.

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat havainnointi,
haastattelut sekä kyselyt tai muihin dokumentteihin pohjautuva tieto. Niitä voidaan
käyttää eri tavoin yhdistellen tai rinnakkain tutkimusongelman ja resurssien mukaan.
(Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon-
hankintaa, jossa aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Ihminen toimii tiedonkeruun
välineenä, jolloin havainnoitsijan täytyy luottaa omiin havaintoihinsa ja keskuste-
luihinsa tutkittavien kanssa. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Haastattelun ja kyselyn idea yksinkertainen, kun haluamme tietää, mitä mieltä tutki-
mushenkilö on jostakin asiasta tai miksi hän tekee jossakin tilanteessa niin kuin tekee,

kysytään henkilöltä itseltään. Kyselylomake ei ole tyypillinen laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumuoto, mutta sitä käytetään paljon esimerkiksi yhdessä haastattelun kanssa, jolloin voidaan tuloksia luokitella laadullisiin luokkiin. Haastattelulla tarkoitetaan henkilökohtaista haastattelua, jossa tutkimushenkilöltä kysytään suullisesti kysymyksiä ja haastattelija kirjaa vastaukset muistiin. Tämä on joustava tapa kerätä tietoa, haastattelijan on mahdollista käydä keskustelua haastateltavan kanssa ja tällä tavoin ehkäistä väärinkäsityksiä samalla hän myös havainnoi haastateltavaa, miten hän ilmaisee mitään asioita. Haastattelussa kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä kuin tilanteessa on järkevää, sekä palata tarkentamaan vastausta, mikäli haastattelijas-ta tai haastateltavasta siltä tuntuu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72 – 75.)

Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa edetään tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

5.4.1 Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselylomake on mittausväline, jonka välityksellä tutkija esittää vastaajalle kysymyksiä. Kyselytutkimuksen avulla kerätään tietoa ja tarkastellaan yhteiskunnallisia ilmiöitä: ihmisten toimintaa, mielipiteitä, arvoja ja asenteita. Kyselylomakkeen luomisesta tekee haastavaa se, että sen tulisi toimia vastaajan käsissä omillaan, ilman tutkijan apua ja tarkentavia kysymyksiä. (Vehkalahti 2008, 11.) Kyselylomakkeen mukana vanhemmille jaettiin saatekirje. Saatekirjeessä ilmenee tutkimuksen perustiedot, sen tarkoitus, miten vastaajat on valittu, miten vastaajat on valittu ja mihin tai miten tutkimustuloksia tullaan käyttämään (Vehkalahti 2008,47).

Kyselylomake vanhemmille suunniteltiin mahdollisimman helppokäyttöiseksi ja kysymykset pyrittiin muotoilemaan niin, että vastaaminen olisi mahdollisimman helppoa. Lomakkeessa oli sekä avoimia kysymyksiä että monivalintakohtia, joissa vanhempi arvioi mm. lapsensa kehitystä ja taitojen harjoittelun tarvetta asteikolla yhdestä viiteen. Lomakkeen avulla haluttiin saada vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen, eli siihen, miten Askeleittain-opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa perheen ja lapsen arjessa vanhempien näkökulmasta

Lomakkeen ensimmäisellä sivulla tiedustellaan vastaajan taustatietoja (liite 7/1, kysymys 1); sukupuolta, ikää, siviilisäätystä suhteessa lapsen toisen vanhempaan, koulutustaustaa sekä vastaajan lapsen sukupuolta ja ikää.

Toisella sivulla pyydetään vastaajaa arvioimaan numeerisesti yhteistyötä päiväkodin henkilökunnan kanssa. Asteikko on yhdestä viiteen, jossa yksi tarkoittaa ”En ollenkaan” ja 5 ”Riittävästi”. ”Saan hoitavalta henkilökunnalta tietoa Askeleittain-opetusohjelmasta, askeleittain tuokioista, lapseni toiminnasta tuokioilla, lapseni tunteidoista ja lapseni sosiaalisista taidoista.”(liite 7/3, kysymys 2). Kysymyksellä haluttiin nostaa esille kasvatuskumppanuuden toteutumista Askeleittain-opetusohjelman tiimoilta ja sitä, kuinka vanhemmat ovat kokeneet saavansa tietoa tuokioista ja lapsensa kehityksestä.

Kaksi seuraavaa kysymystä lomakkeella olivat avoimia kysymyksiä, joissa haluttiin kuulla vastaajan havainnoista lapsesta ja tämän toiminnasta. ”Mitä lapsenne kertoo Askeleittain-tuokioista?” Käyttääkö hän opittuja taitoja arjessa?” (liite 7/3, kysymys 3). ”Millä mielin lapsenne on Askeleittain-tuokio päivinä? Oletteko havainneet eroja tavallisiin päiväkotipäiviin?” (liite 7/3, kysymys 4). Haluttiin kuulla, näkyvätkö tuokioiden aiheet esimerkiksi arkipäivän tilanteissa tai vaikuttivatko ne jotenkin poikkeavasti lapsen toimintaan. Kysymysten avulla haluttiin selvittää, näkyykö opetusohjelma perheiden arjessa päiväkodin ulkopuolella.

Sivun viimeisessä kysymyksessä haluttiin kuulla, kokivatko vanhemmat Askeleittain-opetusohjelman käytön päiväkodissa tarpeelliseksi asteikolla yhdestä viiteen (liite 7/3, kysymys 5). Tällä haluttiin selvittää oliko opetus-ohjelman käytöllä vanhempien mielestä merkitystä lapsen kehityksen kannalta.

Kyselyssä haluttiin myös selvittää vanhempien havaintoja lapsen taitojen kehityksestä kuluneen esikouluvuoden aikana sekä taitojenharjoittelun tarpeita seuraavissa asioissa, asteikoilla yhdestä (ei muutosta) viiteen (paljon kehitystä); ”Toisten huomioon ottaminen, ryhmässä toiminen, omien tunteiden tunnistaminen, omien tunteiden nimeäminen, toisten tunteiden tunnistaminen, toisten tunteiden nimeäminen, tunteiden osoittaminen, empaattisuus, oman vuoron odottaminen, pettymyksen sietokyky, kiukunhal-

linta, keskittyminen, ongelmanratkaisutaidot”. (liite 7/4, kysymykset 6 ja 7). Haluttiin selvittää vanhempien näkemyksiä lasten kehityksestä ja kehityksen tarpeista. Kyselystä saatuja vastauksia voitiin tutkia yhdessä havainnoinnin tulosten ja päiväkodin kasvattajilta saatujen vastausten kanssa. Lopuksi haluttiin kuulla, minkä tunne- ja sosiaalisen taidon harjoittelu on vanhempien mielestä erityisen tärkeää juuri päiväkodissa. (liite 7/5, kysymys 8).

5.4.2 Havainnoinnin suunnittelu ja havainnointilomakkeen kuvaus

Havainnointia pidetään toisena yleisenä menetelmänä laadullisessa tutkimuksessa, erityisesti havainnoinnin ja muunlaisen aineistonkeruumenetelmän yhdistäminen on nähty erityisen tietoa tuottavana tapana. Havainnointi voidaan jakaa neljään muotoon; piilohavainnointi, havainnointiin ilman osallistumista, osallistuvaan havainnointiin tai osallistavaan havainnointiin. Havainnointi on perusteltu tiedonkeruumenetelmä, jos tutkittavasti ilmiöstä tiedetään vähän, se kytkee eri menetelmin saadun tiedon yhteen, havainnointi voi paljastaa jonkin aiemmin piiloon jääneen ristiriidan tai sillä voidaan monipuolistaa tutkittavasta asiasta saatavaa tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81.) Havainnoinnin avulla saadaan välitöntä ja suoraa tietoa ryhmän toiminnasta ja käyttäytymisestä. Havainnointi on erinomainen menetelmä vuorovaikutuksen tutkimisessa. Tutkimusten mukaan oppilaiden käyttäytyminen muuttuu, kun havainnoitsija astuu luokkaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 213.) Syksyllä 2010 ryhmää havainnoinut suoritti kolmannen harjoittelunsa kyseisessä esikouluryhmässä lapsiin tutustuen. Näin ollen havainnoitsija ei ollut täysin vieras ryhmän lapsille.

Havainnoinnin aikana voi olla vaikea kirjata havaintoja, jolloin havainnoitsijan on luetettava omaan muistiinsa ja kirjata havainnot myöhemmin. (Hirsjärvi ym. 2009, 213 – 214). Havainnoinnin aikana oli tarkoitus kirjata kaikki havainnot mahdollisimman tarkasti ylös. Havainnoijan tarkoituksena oli havainnoida esiintyykö havainnointikavakkeessa nimetty piirre lapsessa ja kuinka monta kertaa tuokion aikana.

Ilman osallistumista tapahtuvassa havainnoinnissa tutkimuksen tiedonantajat tietävät osallistuvansa tutkimukseen ja heiltä on saatu lupa havainnointiin. Havainnoinnissa ilman osallistumista tiedonantajan ja tutkijan vuorovaikutustilanne ei ole tiedonsaan-

nin kannalta merkittävä, tutkija on osallistumaton tarkkailija ja ulkopuolinen tilanteessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009,82.)

Tutkimus on tapaustutkimus, jossa havainnoidaan kuutta esikoululaista, 2 tyttöä ja 4 poikaa Askeleittain-opetustuokioiden aikana. Havainnointia varten on suunniteltu oma havainnointilomake (liite 6/2), joka on jaettu teemoihin. Teemat on valittu Askeleittain-opetusohjelman mukaisesti: tunteiden säätely, empatia ja ongelmanratkaisutaidot. Havainnoinnin tarkoituksena on selvittää, millaisia lasten empatia- ja sosiaaliset taidot ovat ja kehittyivätkö ne havainnoinnin aikana. Lapsiryhmää havainnoitiin talvella ja keväällä 2011.

Jokaisella havainnointikerralla pyrittiin havainnoimaan kokonaisvaltaisesti kaikkia havainnointikaavakkeen (liite 6/2) kohtia. Tuokioiden sisällöistä ja tavoitteista riippuen havainnointi kohdistui automaattisesti tietyille havainnoitaville osa-alueille keskitysti.

Tunteiden säätelyn esiintymistä ei kuvata kaaviossa, koska sen esiintymisen määrää ei voi mitata tukkimiehenkirjanpidolla. Tunteiden säätelyä joko esiintyi, tai ei esiintynyt ollenkaan tuokioiden aikana. Lapsi sai yhden pisteen, jos hänellä esiintyi tunteiden säätelyä, jos taas ei, hän sai nolla pistettä. Lapsen poissaolo merkkautui myös nollana.

5.4.3 Ryhmähaastattelun suunnittelu

Haastattelun avulla haluttiin kuulla päiväkodin työntekijöiden ajatuksia, kokemuksia ja näkemyksiä Askeleittain-opetusohjelmasta, sen käytöstä sekä yleisesti tunne- ja sosiaalisten taitojen harjoittelemisesta päiväkodissa. Haastattelun avulla haluttiin saada vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen, eli siihen miten opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa päiväkodin ja lasten arjessa ja yhteistyössä vanhempien kanssa. Haastattelu muotoutui teemoihin, joita sisällä olevat apukysymykset avasivat. Haastattelun alussa kysyttiin taustatietoja, haastateltavien koulutustaustoja sekä työkokemusta (liite 8/1).

Ensimmäisenä teemana oli ”Kokemuksia Askeleittain-opetusohjelman käytöstä päiväkodin arjessa”, ja haastateltavat saivat kertoa sekä hyväksi että huonoksi kokemiaan

asioita, ajankäyttöön, suunnitteluun sekä materiaaliin liittyviä havaintojaan. Lisäksi he kertoivat kokemuksiaan eri opetusmenetelmien käytöstä Askeleittain-tuokioiden aikana sekä siitä kuinka lapset ovat suhtautuneet tuokioihin. (teema 1, liite 8/1.)

Toisena teemana oli ”Miten opetusohjelma näkyy mielestänne päiväkodin arjessa” (liite 8/2). Kasvattajien toivottiin kertovan heidän havaintojaan lasten toiminnasta ryhmässä, ystävyys-suhteissa sekä aikuisten kanssa. Lisäksi haluttiin kuulla kasvattajien kokemuksiaan siitä, miten Askeleittain-opetusohjelma on vastannut esikouluryhmän tarpeisiin.

Haastattelussa on tärkeää kuulla myös kasvattajien mielipide vanhempien kanssa tehdystä yhteistyöstä, millaista se on ollut ja kuinka kiinnostuneita vanhemmat ovat olleet Askeleittain-tuokioista ja lapsen tunne- ja sosiaalisista taidoista. Lisäksi haluamme kuulla millä tavoin näistä asioista vanhempien kanssa keskustellaan. (teema 3, liite 8/2.) Tällä kysymyksellä tahdomme vastauksia siihen, kuinka Askeleittain-opetusohjelma näkyy vanhempien ja päiväkodin välisessä kasvatuskumppanuudessa.

Seuraavana teemana oli sama kysymys, joka oli myös kyselylomakkeessa vanhemmille; ”Minkä tunne- ja sosiaalisen taidon harjoittaminen on mielestänne erityisen tärkeää päiväkodissa / esikouluvuonna?” (teema 4, liite 8/2.) Haluttiin kuulla, millaisten taitojen oppimista kasvattajat painottaisivat lasten kehityksessä esikouluvuonna.

Lopuksi keskustelua toivottiin vielä muutoksesta lasten käytöksessä sekä päiväkodin arjessa ja toiminnassa. ”Onko sosiaalisten taitojen opettelu tärkeämpää tänä päivänä kuin ennen ja kuinka lasten käyttäytyminen on vuosien kuluessa muuttunut?” (teema 5, liite 8/2.) Lisäksi haluttiin kuulla, miten taitojen puute näkyy päiväkodin arjessa ja kuinka se vaikuttaa toimintaan tai suunnitteluun. Lisäksi kasvattajat kertoivat Askeleittain-opetusohjelman merkityksestä tunne- ja sosiaalisten taitojen harjoittelussa heidän esikouluryhmässään.

5.5 Tutkimusaineiston kerääminen

Tutkimuksen aineistoa kerätään kolmen eri tutkimusmenetelmän keinoin. Lasten havainnointi sekä henkilökunnan ryhmähaastattelu tapahtuivat päiväkodin tiloissa. Kyselyt jaettiin päiväkodilta ja palautettiin sinne.

Havainnoimme lapsia yhdeksän eri tuokiokerran aikana. Lapsien määrä vaihteli tuokiolla neljän ja kuuden lapsen välillä. Havainnoimme tunteiden säätelyä, empatiaa ja ongelmanratkaisutaitoja, jotka ovat myös Askeleittain- opetusohjelman jaksot. Näiden lisäksi havainnoimme myös sosiaalisia taitoja, joiden lähtökohtana ovat hyvät empatiataidot. Vanhemmille toimitettuun kyselylomakkeeseen vastasi neljä vanhempaa kahdestatoista. Ryhmähaastatteluun osallistui esikouluryhmän 3 työntekijää (lastentarhanopettaja, sosionomi AMK ja lastenhoitaja).

5.5.1 Kuvaus havainnoinnista tiedonkeruuvälineenä

Opetustuokiot järjestettiin noin kerran – kaksi kuussa päiväkodin omissa tiloissa. Askeleittain opetustuokiota veti joka kerta sama lastentarhanopettaja (sosionomi AMK). Havainnointi tapahtui esikouluryhmän omissa tiloissa aina aamupiirin jälkeen. Ryhmä asettautui istumaan patjoille kasvot opettajaan päin. Havainnointi tapahtui vierestä seuraamalla mahdollisimman huomaamattomasti, jotta lapset pystyisivät keskittymään. Havainnointia kirjattiin tukkimiehen kirjanpidolla havainnointikaavakkeeseen tuokion aikana. Esimerkiksi aina, kun lapsi tunnisti muiden tunteita, hän sai yhden viivamerkinnän. Havainnoinnissa käytettiin kahta erilaista kaavaketta. Ensimmäinen kaavake on rakennettu enemmän tuokion sisällön kulun mukaisesti huomioiden mm. Puheenvuoropupun käytön jne. Toinen havainnointikaavake on tehty Askeleittain- opetusohjelman jaksojen (tunteiden säätely, empatia, ongelmanratkaisutaidot) mukaan. Kaavakkeessa on myös huomioitu sosiaaliset taidot, jotka ovat hyvien empatiataitojen tuotos.

5.5.2 Tiedonkeruu kyselylomakkeilla

Toimitimme kyselylomakkeet ja saatekirjeet kirjekuorissa päiväkodille, josta ne jaettiin kuudelle perheelle, kuudelle isälle ja kuudelle äidille, yhteensä 12 vanhemmalle.

Kyselyt toimitettiin päiväkodille 18.4.2011. josta ne jaettiin vanhemmille työntekijöiden toimesta. Aikaa kyselylomakkeen täyttämiseen ja palauttamiseen oli reilut kaksi viikkoa, palautetut lomakkeet haettiin päiväkodilta pois 3.5.2011. Vanhemmat oli ennalta valittu, heidän lapsiaan havainnoitiin Askeleittain-tuokioissa opinnäytetyötämme varten. Tavoitteena oli saada tätä kautta esille mahdollisimman tarkasti myös esim. vanhempien yksilölliset mielipiteet aiheesta.

5.5.3 Tutkimusaineiston saaminen ryhmähaastattelun avulla

Päiväkodin työntekijöitä haastateltiin päiväkodilla 3.5.2011. Haastatteluun osallistui kolme kasvattajaa, jotka olivat työskennelleet kyseisen ryhmän lasten kanssa sekä myös ohjanneet Askeleittain-opetusohjelman tuokioita. Kasvattajia haastateltiin lasten päiväuniaikaan, kello 12.30 – 14.00, jolloin paikka oli mahdollisimman rauhallinen eikä ulkopuolisia keskeytyksiä tai häiriöitä ollut. Haastattelu nauhoitettiin myöhemmän analysoimisen ja läpikäymisen helpottamiseksi työntekijöiden luvalla.

Keskustelu sujui melko sujuvasti annettujen aiheiden ja kysymysten sisällä, etenimme niin että haastattelija luki kysymyksen ääneen ja tarpeen mukaan pohjusti sitä esimerkein, jonka jälkeen kasvattajat saivat melko vapaasti keskustellen purkaa aihetta. Tämä toimi hyvin, vastaukset olivat laajempia ja kasvattajat pystyivät tukemaan toinen toisiaan. Avoimet kysymykset ja apukysymykset antoivat tilaa työntekijöiden näkemyksille ja kokemuksille. Keskustelua syntyi myös alkuperäisten teemojen ulkopuolisista asioista, ja ryhmähaastattelu oli toimiva tiedonkeruumenetelmä.

5.5.4 Työntekijöiden arvio lasten tunne- ja sosiaalistaitojen kehityksestä osana tutkimusaineistoa

Haastattelun lisäksi työntekijät täyttivät havainnointiryhmän kaikista kuudesta lapsesta oman lomakkeen, jossa he arvioivat lapsen henkilökohtaisia tunne- ja sosiaalisia taitoja, niiden kehittymistä ja niissä olevia kehitystarpeita. Lomake oli samanlainen kuin vanhempien kyselyn lopussa oleva, ja antoi tärkeää tietoa lasten kehittämisestä esikouluvuoden aikana kasvattajien näkökulmasta.

5.6 Aineiston käsittely ja analysointi

Tutkimuksen ydinasia on aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko. Analyysivaiheessa selviää, minkälaisia vastauksia ongelmiin saadaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 221.) Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että aineistoa kerätään rinnakkaisesti eri menetelmin. (Hirsjärvi ym. 2009, 223). Tutkimuksessamme käytimme kolmea eri menetelmää rinnakkain: havainnointia, kyselyä ja ryhmähaastattelua. Tulkintojen ja johtopäätösten tukena käytimme sisällönanalyysia.

Perusanalyysimenetelmänä kaikissa laadullisissa tutkimuksissa voidaan käyttää sisällönanalyysia, sillä sen avulla voidaan tehdä monenlaisia tutkimuksia. Sisällönanalyysi jakautuu neljään eri työvaiheeseen. Aluksi aineistoa käsitellessä tulee valita tarkkaan ne asiat, jotka kerätyssä aineistossa kiinnostavat. Tämän jälkeen aineisto tulee käydä läpi tarkkaan ja siitä erotellaan sekä merkitään kiinnostavat asiat. Kaikki merkityt asiat kerätään yhteen ja kaikki muu, turhaksi todettu jätetään pois. Tämän jälkeen jäljelle jäänyt aineisto luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään tutkimusongelmien mukaisesti. Näiden luokittelujen pohjalta tutkija lopuksi kirjoittaa yhteenvedon, jossa tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset asiat on helppo lukea. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91 – 92.)

Havainnointilomake (liite 6/2) on rakennettu Askeleittain opetusohjelman jaksojen mukaisesti: empatiataidot, tunteiden säätely ja ongelmanratkaisutaidot. Havainnoinnin tulokset kasattiin tuokioittain Excel-ohjelmaan, joiden pohjalta kaaviot syntyivät. Havainnoista on tehty havainnollistavia kuvaajia (kuvat 1 – 3).

Vanhempien kyselylomakkeiden vähäinen vastaus määrä helpotti niiden käsittelyä sekä analysointia. Kyselylomakkeet (liite 7) luettiin ensin muutaman kerran läpi, jonka jälkeen ne koottiin vastaus kerrallaan. Taustatiedoista poimittiin tutkimushenkilöiden esittelyä varten tarvittavaa tietoa: ikä, sukupuoli, siviilisääty, sekä koulutustausta. Kyselyn asteikolle yhdestä viiteen asetellut kysymykset (kysymykset 2 ja 5, liite 7/3) koottiin yhteen. Tämä onnistui yksinkertaisella tavalla pienen palautusprosentin takia. Avoimista kysymyksistä (kysymykset 3 ja 4, liite 7/3 sekä kysymys 8, liite 7/5) koottiin tutkimuksen kannalta oleellisia asioita, vanhempien ajatuksia. Teemoittelun avulla

poimittiin lomakkeista vanhempien vastauksia tutkimuskysymykseen, eli kuinka opetusohjelman käyttö vanhempien mielestä näkyy ja vaikuttaa perheen ja lapsen arjesta. Toisaalta vanhempien vastauksista nousi esille selvästi myös yksinkertaisuudessaan se, näkyikö Askeleittain-opetusohjelma lapsen toiminnassa arjessa. Avoimiin kysymyksiin ei oltu jokaisessa palautetussa lomakkeessa vastattu, joten aineiston käsittely oli nopeaa, tosin aineistosta saatu tiedon määrä kärsi tyhjiä vastauksista. Kysymykset, joissa pyydettiin vanhempien arviota lapsen taitojen kehityksestä ja näiden taitojen harjoittelun tarpeesta (kysymykset 6 ja 7, liite 7/4) koottiin Excel-ohjelman avulla. Näistä vastauksista tehtiin havainnollistavia kuvaajia (kuvat 4 – 5), jotka selkeyttivät aineiston analysointia ja tulosten kirjoittamista.

Ryhmähaastattelu nauhoitettiin, jolloin haastattelusta oli helpompi nostaa esille tärkeimpiä kohtia myöhemmin. Haastattelunauha kuunneltiin useaan otteeseen uudelleen. Tallennettu laadullinen aineisto litteroidaan, eli kirjoitetaan puhtaaksi sana sanalta (Hirsjärvi ym. 2009, 222). Litteroinnista nostettiin esille ryhmähaastattelun teemojen ja kysymysten mukaisia asioita. Näistä pelkistettiin vastauksia haastattelun kysymyksiin sekä laajemmin tutkimuskysymyksiin. Aineisto kirjoitettiin auki litteroinnista poimittujen asioiden kautta kuvaamaan ryhmähaastattelussa nousseita vastauksia opinnäytetyöhön.

Työntekijät arvioivat lapsiryhmän jokaisen kuuden lapsen kehitystä ja harjoituksen tarvetta asteikolla yhdestä viiteen. Näistä vastauksista koottiin myös Excel-ohjelman avulla tulokset, joista tehtiin kuvaajia (kuvat 6 – 7), jotka sitten kirjoitettiin auki opinnäytetyöhön.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustuloksemme koostuvat havainnoinnin (liite 6/1 ja 6/2) ja kyselylomakkeen (liite 7) sekä ryhmähaastattelun (liite 8) tuloksista. Ensimmäisten kolmen havainnointikerran jälkeen muotoutui uusi havainnointilomake (liite 6/2) vastaamaan enemmän Askeleittain-opetusohjelman sisällön tavoitteita. Havainnoinnissa käytettiin loppujen lopuksi molempia lomakkeita kartoittamaan eri asioita.

6.1 Askeleittain-opetusohjelman yhteys esikoululaisten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin?

Tutkimuskysymykseen ”Askeleittain-opetusohjelman yhteys esikoululaisten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin?” haettiin vastauksia havainnoimalla esikouluryhmän lasten tunteiden säätelyn, empatian, sosiaalisten ja ongelmanratkaisutaitojen esiintymistä.

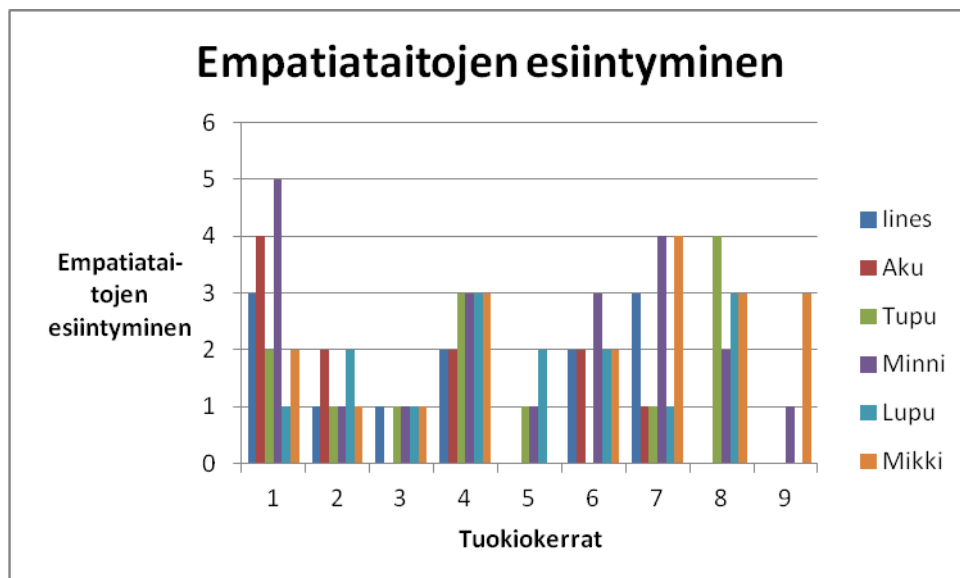
6.1.1 Tunteiden säätelyn esiintyminen

Taulukko 2. Tunteiden säätelyn esiintyminen eri tuokiokerroilla

Tuokiokerta	Tunteiden säätelyä esiintynyt X lapsella/ Y paikalla olevista lapsista *X = tunteiden säätelyn esiintymistä osoittaneiden lasten lukumäärä *Y = tuokiolla paikalla olleiden lasten lukumäärä
1.	4/6
2.	2/6
3.	5/5
4.	4/6
5.	3/4
6.	4/6
7.	5/6
8.	3/5
9.	3/4

Taulukko 2 kuvaa kaikkien lasten tunteiden säätelyn esiintymistä yhdeksän eri tuokiokerran aikana. X kuvaa tunteiden säätelyn esiintymistä osoittaneiden lasten lukumäärää. Y kuvaa kullakin tuokiolla paikalla olleiden lasten lukumäärää. Minni sääteli tunteitaan joka tuokiolla. Myös Mikki sääteli tunteitaan yhdeksästä tuokiosta kahdeksassa. Iines sääteli tunteitaan yhdeksästä tuokiosta seitsemässä. Tupu ja Lupu säätelivät tunteitaan kolmessa tuokiosta yhdeksästä. Tupulla ja Lupulla oli toistuvasti ongelmia keskittyä, mikä vaikutti heidän empatiataitojen esiintymiseen. Aku osoitti tunteiden säätelyä vain kahdessa tuokiosta yhdeksästä. Akun tunteiden säätelyn heikkouteen vaikutti olennaisesti hänen monet poissaolonsa tuokiolta. Aku oli poissa neljästä tuokiosta, kun kaiken kaikkiaan tuokioita oli yhdeksän.

6.1.2 Empatiataitojen esiintyminen

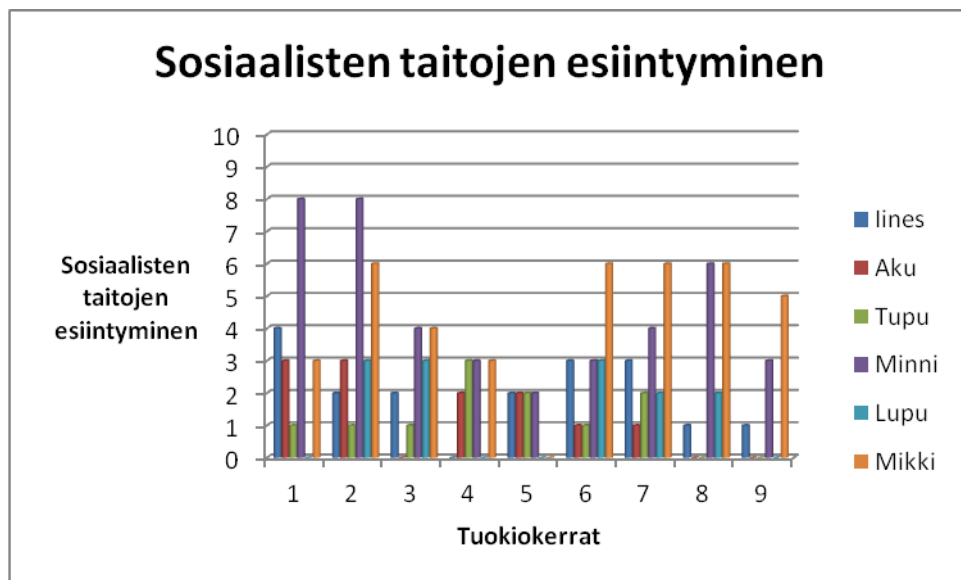

Kuva 1. Empatiataitojen esiintyminen yhdeksän tuokiokerran aikana

Kuvasta 1 voi havaita empatiataitojen esiintymisen yhdeksän tuokiokerran aikana. Pystyakselilla on näkyvissä pisteet, eli se määrä viivamerkintöjä, joita lapsi minäkin tuokiokertana sai. Vaaka-akselilla kuvataan aikaa eli eri tuokiokertoja. Lapsi sai jokaisesta ”käytti Puheenvuoropupua kertoakseen omista tuntemuksistaan” ”tunnistaa tuokioon liittyviä tunteita”, ”tunnistaa muiden tunteita”, ”ilmaisee tunteita”, ”tunnistaa omia tunteita”, ”osoittaa myötätuntoa”, ”auttaa toista” - ilmenemisestä merkinnän tukkimiehenkirjaan. Tuokiosta 1 voidaan havaita lasten lähtötaso. Empatiataitojen

esiintyminen oli hyvin vaihtelevaa. Ensimmäisellä ja toisella tuokiolla kaikki lapset osoittivat empatiaa. Tuokiolla 3 lapset olivat todella tasaväkisiä. Hajontaa alkaa tapahtua viidennen tuokion kohdalla, jolloin alkoi myös opetusohjelman ongelmanratkaisu-jakso. Lupun ja Mikin empatiataitojen esiintyminen oli hyvin samantasoista. Minni oli lapsista ainut, joka osoitti joka tuokiolla empatiataitoja. Lapset osasivat kaiken kaikkiaan tunnistaa hyvin kuvakorteissa näkyviä tunteita. Omien tunteiden tunnistaminen jäi vähemmälle kaikkien tuokioiden aikana. Tuokiot keskittyivät enemmän kuvakorteissa olevien tunteiden tunnistamiseen.

6.1.3 Sosiaalisten taitojen esiintyminen

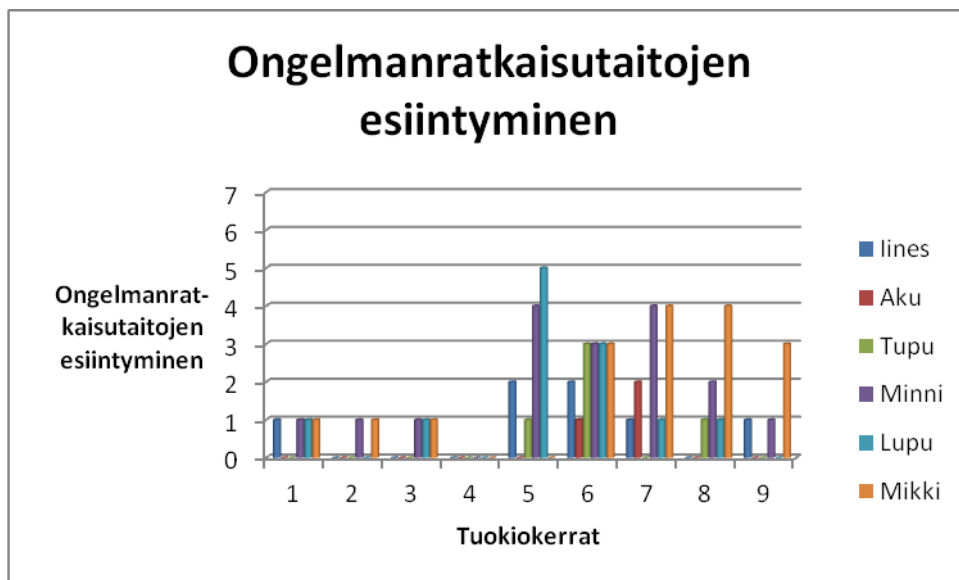

Kuva 2. Sosiaalisten taitojen esiintyminen yhdeksän tuokiokerran aikana

Yllä olevasta kuvasta 2 voi havaita sosiaalisten taitojen esiintymisen yhdeksän tuokiokerran aikana. Pystyakselilla on näkyvissä pisteet, eli se määrä viivamerkintöjä, joita lapsi minäkin tuokiokertana sai. Vaaka-akselilla kuvataan aikaa eli eri tuokiokertoja. Lapsi sai jokaisesta ”ottaa kontaktia aikuiseen/muihin lapsiin”, ”noudattaa sääntöjä”, ”kertoo kuvakortista asioita” ja ”osallistui aktiivisesti tuokioon”-ilmenemisestä merkinnän tukkimiehenkirjanpitoon. ”Ei ota kontaktia aikuiseen/muihin lapsiin” ja ei noudata sääntöjä, ”osallistuu passiivisesti tuokioon” ja

”ei kerro kuvakortista asioita merkkautuivat kuvaan nollana. Myös poissaolot merkittiin nollana. Tuokiosta 1 voidaan havaita lasten lähtötasot. Minnillä oli ensimmäisessä ja toisessa tuokiossa muita selvästi paremmat sosiaaliset taidot. Mikillä oli ryhmän parhaimmat sosiaaliset taidot, hänellä esiintyi sosiaalisia taitoja tasaisesti lähes joka tuokiolla. Lupun sosiaalisten taitojen esiintyminen oli melko tasaista. Tupulla oli kaikista heikoimmat sosiaaliset taidot. Hänen keskittymisensä oli huonoa eikä hän pystynyt aina noudattamaan yhteisesti sovittuja sääntöjä.

6.1.4 Ongelmanratkaisutaitojen esiintyminen

Kuva 3. Ongelmanratkaisutaitojen esiintyminen yhdeksän tuokiokerran aikana

Kuvasta 3 voi havaita ongelmanratkaisutaitojen kehittymisen kaikkien yhdeksän tuokion aikana. Pystyakselilla on näkyvissä pisteet, eli se määrä viivamerkintöjä, joita lapsi minäkin tuokiokertana sai. Vaaka-akselilla kuvataan aikaa eli eri tuokiokertoja. Lapsi sai jokaisesta ”löytää ratkaisun ongelmaan” , ”osaa yhdistää tuokion idean käytäntöön” – ilmenemisestä yhden merkinnän tukkimiehen kirjanpitoon. ”Ei löydä ratkaisua ongelmaan” ja ” ei osaa yhdistää tuokion ideaa käytäntöön” - ilmeneminen merkkautui nollana . Myös lapsen poissaolo merkkautui kuvaan nollana.

Tuokiosta 1 voidaan havaita lasten lähtötasot. Kuvasta korostuu, että Akulla ei juuri esiintynyt ongelmanratkaisutaitoja. Yksi syy tähän oli Akun useat poissaolot

tuokioilta, jotka merkkautuivat kuvaan nollana. Aku oli yhdeksästä tuokiosta neljästä poissa. Mikillä ja Minnillä esiintyi eniten kykyä ratkaista ongelmia. Tupulla ja Lupulla oli paljon keskittymisongelmia tuokioiden aikana, mikä vaikutti olennaisesti ongelmanratkaisutaitojen esiintymiseen tässä kuvassa. Ineksen ongelmanratkaisutaitojen esiintymiseen vaikutti selkeästi hänen ujoutensa. Tuokiolla 4 kukaan lapsista ei ole saanut merkintää: kyseisessä tuokiossa ei ilmennyt ongelmanratkaisutaitoja. Tuokiosta 5 alkoi varsinainen ongelmanratkaisu-jakso ja sen voi havaita kuvasta.

6.2 Miten Askeleittain-opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa päiväkodin ja perheen arjessa työntekijöiden mielestä?

Tutkimuskysymykseen ” Miten Askeleittain-opetusohjelman käyttö näkyy ja vaikuttaa päiväkodin ja perheen arjessa työntekijöiden mielestä?” haettiin vastauksia vanhempien kyselyillä ja kasvattajien ryhmähaastattelulla.

6.2.1 Vanhempien kyselyn tulokset

Kyselyyn vastasi neljä vanhempaa kahdestatoista. Neljän vastanneen vanhemman arvio yhteistyön toimivuudesta päiväkodin kanssa (kysymys 2, liite 7/3) oli melko vaihteleva. He kaikki kuitenkin kokivat saavansa riittävästi (vastauksissa arvoina 4 tai 5) tietoa Askeleittain-opetusohjelmasta sekä yksittäisistä Askeleittain-tuokioista lasta hoitavalta henkilökunnalta. Kaksi vanhempaa neljästä myös vastasi saavansa riittävästi tai ainakin melko riittävästi tietoa lapsensa taidoista sekä toiminnasta tuokioilla. Kaksi muuta vanhempaa kokivat yhteistyön paljon vähäisemmäksi näissä asioissa, he arvioivat tiedon saannin olevan kahden tai kolmen luokkaa, kun alin mahdollinen oli yksi, ”en ollenkaan”.

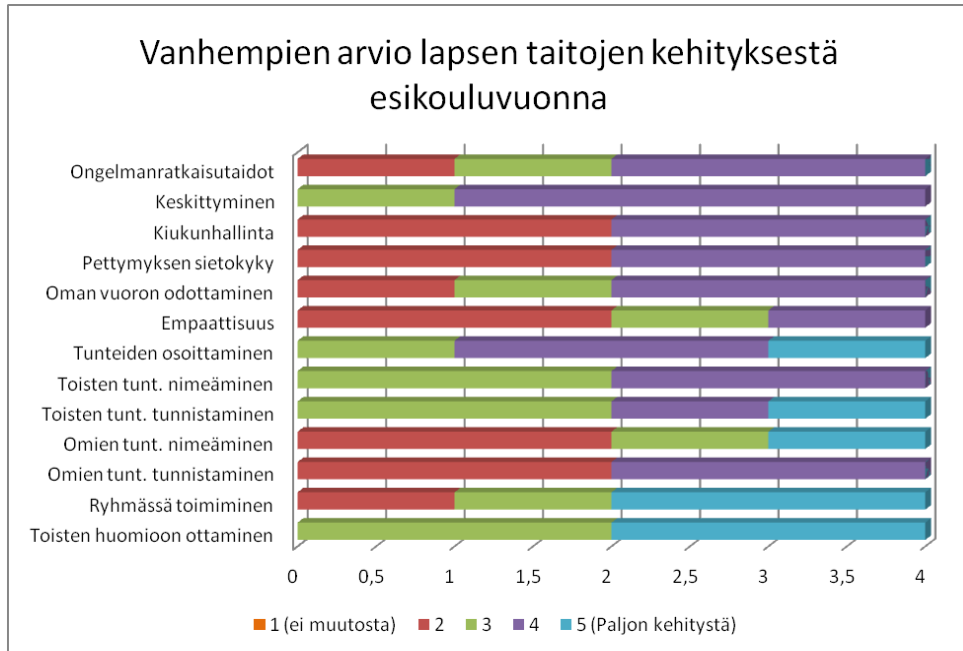
Avoimiin kysymyksiin (kysymys 3 ja 4, liite 7/3), joissa kysyttiin vanhempien havaintoja lapsen toiminnasta ja käytöksestä liittyen Askeleittain-tuokioihin, vastattiin melko lyhyesti tai ei ollenkaan. Yksi vanhemmista kertoi taitojen näkyvän arjessa vaihtelevasti, mutta lapsen kuitenkin osaavan käyttää taitoja. Vanhemmat eivät myöskään olleet huomanneet eroa lapsen käytöksessä Askeleittain-tuokiopäivien ja tavallisten päi-

väkotipäivien välillä. Kaikkien vastanneiden mielestä opetusohjelman käyttö päiväkodissa oli tarpeellista (kysymys 5, liite 7/3).

Lomakkeen viimeiseen kysymykseen (kysymys 8, liite 7/5) siitä minkä tunne- ja sosiaalisen taidon harjoittaminen vanhempien mielestä on erityisen tärkeää päiväkodissa, vastasi kaksi vanhemmista. Heidän mielestä tärkeitä taitoja olivat toisten huomioonottaminen, anteeksi pyytäminen ja antaminen, kiittäminen ja yleensä sosiaalinen kanssa käyminen.

6.2.2 Vanhempien arvio lasten taitojen kehittymisestä esikouluvuoden aikana

Vanhemmat arvioivat lapsensa tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittymistä asteikolla yhdestä (ei muutosta) viiteen (paljon kehitystä)(liite 7/4, kysymys 6). Vanhempien mielestä lapset olivat kehittyneet kaikissa yllä olevissa taidoissa jollakin tavalla, yhtään ”ei muutosta” kohtaa ei yhdessäkään vastauslomakkeessa ollut. Kaikki vastanneet näkivät lasten taitojen kehittyneen toisten *huomioon ottamisessa*, siinä puolella oli tapahtunut paljon kehitystä (5) ja toisella puolikkaallakin jonkin verran (3). Myös *keskittymisen, tunteiden osoittamisen* sekä *toisten tunteiden tunnistamisen* ja *nimeämisen* nähtiin kehittyneen esikouluvuoden aikana paljon, melko paljon tai jonkin verran. Yksilöllisempiä eroja vastauksissa näkyi *kiukunhallinnan, pettymyksen sietokyvyn* sekä *omien tunteiden tunnistamisen* arvioinnissa. Siinä puolet vanhemmista koki muutoksen olleen vähäistä, kun taas toisen puolen mielestä kehitystä oli tapahtunut melko paljon. Vähäisempää muutoksen nähtiin olleen *empatian* kehityksessä.

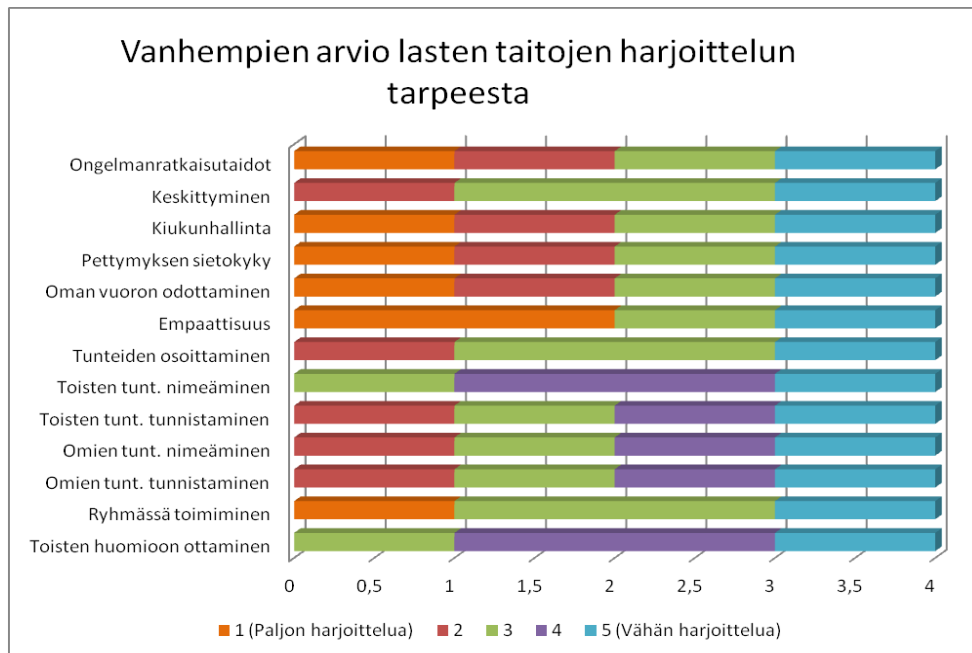

Kuva 4. Vanhempien arvio lapsen taitojen kehityksestä

6.2.3 Vanhempien arvio lapsen taitojen harjoittelun tarpeesta

Vanhemmilta pyydettiin myös arvio oman lapsensa taitojen harjoittelun tarpeesta (kysymys 7, liite 7/4). Yhden vastanneen mielestä lapsi tarvitsi enää vähän harjoittelua kaikissa taidoissaan, kaikki muut vanhemmat näkivät lapsensa taidoissa enemmän harjoittelun tarpeita. Erään vanhemman mukaan hänen lapsensa tarvitsi kaikissa taidoissaan harjoittelua jonkin verran. Kahdella neljästä lapsesta oli vanhempien mielestä vielä paljon harjoittelun tarvetta *empatiataidoissa*. Taitojen harjoittelun tarpeen kysely korosti esille sitä, kuinka yksilöllistä tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittyminen ovat, suurimmassa osassa tuloksia lapset tarvitsivat taidon harjoitusta eri määrän toisiinsa verrattuna.

Lasten kehittymisen arvioinnin ja harjoittelun tarpeen arvioinnin vastaukset kuitenkin tukevat toinen toisiaan, vähemmän harjoittelun tarvetta vanhemmat näkevät toisten huomioon ottamisessa, jossa lapset heidän mukaansa olivat myös keskimäärin eniten kehittyneet.

Kuva 5. Vanhempien arvio lapsen taitojen harjoittelun tarpeesta

6.2.4 Kasvattajien ryhmähaastattelun tulokset

Ryhmähaastattelu toteutettiin keskusteluna, joka sujui melko sujuvasti annettujen aiheiden ja kysymysten sisällä. Etenimme niin, että haastatteliija luki kysymyksen ääneen ja tarpeen mukaan pohjusti sitä esimerkein, minkä jälkeen työntekijät saivat melko vapaasti keskustellen purkaa aihetta. Mielestämme tämä toimi hyvin, vastaukset olivat laajempia ja työntekijät pystyivät tukemaan toinen toisiaan. Avoimet kysymykset ja apukysymykset antoivat tilaa työntekijöiden näkemyksille ja kokemuksille. Haastattelun avulla saatiin vastauksia siihen, miten Askeleittain-opetusohjelma näkyy ja vaikuttaa päiväkodin arjessa, lapsen toiminnassa päiväkodissa ja kasvattajien yhteistyössä vanhempien kanssa.

Askeleittain-opetusohjelman yksi positiivisimmista asioista haastateltavien mukaan on sen tehokkuus, lapset tuntuivat oppivan sen avulla nopeasti, hauskasti ja vaivattomas-

ti. Työntekijät nostavat haastattelussa esille opetusohjelman laajuuden: ohjelma kestää jokainen tuokio kerrallaan vedettynä kokonaisuudessaan lukuvuoden verran, ja aika-
taulullisesti ei ole ollut mahdollista toimia näin. Työntekijät olivatkin jonkin verran
joutuneet yhdistelemään eri tuokiokertojen materiaaleja yhdeksi tuokioksi, jotta kaikki
tärkeä asia oli saatu käsiteltyä.

He kertoivat tuokioiden suunnittelemisen vievän melko paljon aikaa, tuokion pitäjän
tulee tietää tarkasti käsittelyssä oleva asia sekä valmiin materiaalin esim. korttien idea.
Myös joillain tuokioilla käytettävien kirjojen etsiminen ja niihin tutustuminen vie
oman aikansa, työntekijöiden mielestä paketissa tuleva kirjalista on myös melko pieni.
He kuitenkin kokivat, että mukana tuleva materiaali toimi, sitä piti vain jokaisen tuo-
kioita vetävän muokata itselleen sopivaksi. Täysin valmiita tuokioita ei paketista saa,
eikä ole tarkoitukseen. Syksyllä 2010, kun tuokiot alkoivat, täytyi vetäjän enemmän
motivoida lapsia ja herättää mielenkiintoa, mutta jo muutamien kertojen jälkeen tuo-
kioiden perussisältö riitti pitämään lasten mielenkiintoa yllä. Omassa toiminnassaan
he olivat huomanneet kuluneen vuoden aikana myös kehitettävää: työnjaossa yksi oh-
jaa aina Askeleittain-tuokiot ja muut tekevät toisten ryhmien kanssa esikoulutehtäviä,
tällöin he ovat kokeneet jäävänsä pimentoon lasten muiden taidon kehittymisestä,
esim. kirjainten osaamisesta. Suunnitelmissa onkin aiempaa enemmän pitää tuokioita
vuorotellen kahden työntekijän välillä.

Haastateltavat kertoivat kokeilleensa tuokioilla monia erilaisia menetelmiä muun mu-
assa piirtämistä, erilaisia leikkejä, askartelua, valokuvien ottamista ja kirjojen luke-
mista jne. He kertoivat opetusohjelman mukana sekä koulutuksessa tulevan paljon
vinkkejä erilaisista tuokioilla käytettävistä menetelmistä. Lapset olivat heidän kerto-
mansa mukaan suhtautuneet tuokioihin vaihtelevasti, välillä kuuluu ”Ai taas tätä” tai
”Mie en jaksa nyt”, mutta usein miten lapset olivat olleet ihan innoissaan. Ja nekin,
joita aluksi ei kiinnostanut, osallistuivat jossakin vaiheessa.

Työntekijät kertoivat esimerkkejä siitä, kuinka nopeasti lapset olivat ottaneet käyttöön
tuokioilla opittuja asioita käytännössä. Tuokiolla oltiin harjoiteltu kohteliasta keskey-
tystä, ”anteeksi että keskeytän, mutta...” ja he kertoivat, että jo samalla viikolla lapset
osasivat tulla kysymään aikuisilta asiaa aloittaen opituilla sanoilla. He kertoivat myös

erään vanhemman joskus kysyneen, mitä tarkoittaa, kun lapsi oli harjoitellut rauhoittumista hengityksen avulla, pitäen samalla kättä mahansa päällä. Tämäkin oli yksi tuokioilla opeteltuja taitoja, rauhoittumisstrategioita. He myös kertovat Askeleittain-tuokioilla opittujen taitojen näkyvän lasten toiminnassa esim. ulkoillessa tai vapaan leikin aikana. Heidän mielestään lapset olivat ottaneet opittuja taitoja käyttöön arjen tilanteissa melko oma-aloitteisesti ja hallitsivat niiden käyttöä nopeasti.

”Lapsilla on enemmän eväitä siihen, mitä he tekee sellaisissa tilanteissa. He tunnistaa toisissa tunteita, on empaattisempia, osaa toimia...”

He kokevat lasten pystyvän ratkaisemaan keskinäisiä ristiriitoja entistä enemmän ja paremmin ilman aikuisen väliintuloa. Usein lapsi tuli kertomaan aikuiselle asian siinä vaiheessa, kun on itse sitä jo prosessoinut, osannut lähteä tilanteesta pois tai tulkinut toisen tunteita. Haastateltavien mukaan lapsilla on enemmän konkreettisia keinoja toimia sosiaalisissa tilanteissa, he tunnistavat herkemmin toisten tunteita ja osaavat asettua toisen asemaan. Kasvattajat olivat huomanneet riitatilanteiden vähentyneen, ja usein he olivat tilanteissa mukana enemmänkin muistuttamassa tuokioilta opittuja kysymyksiä; ”mitä tässä tilanteessa pitäisi tehdä, mikä tässä on ongelmana?” Esikouluikäisten ei olekaan heidän mielestään tarkoitus pärjätä näissä tilanteissa yksin, mutta opetusohjelma on tuonut lapsille enemmän taitoja käsitellä ongelmatilanteita. Toiveena työntekijöillä olisi, että kun lapset aloittavat koulutiensä, olisi tuokioilta jäänyt mukaan joitain pysyviä keinoja ja malleja ratkaista tilanteita myös koululuokassa.

”Erimielisyys ei kerkee mennä riitaan asti, kun he osaa jo itekseen pysäyttää tilanteen. Lapsi osaa hallita itsensä niinki et niinku ite lähtee tilanteesta pois, ja purkaa kiukkua ja tulee sit vasta tilanteeseen takasin.”

Työntekijät kertoivat olevansa tyytyväisiä opetusohjelmaan ja sen mukanaan tuomiin muutoksiin esikouluryhmässä. Heidän mielestään opetusohjelmaan pääsi kunnolla sisälle vasta kun sitä oli vetänyt lapsiryhmille, pelkän koulutuksen perusteella ohjelma, tuokiot ja aiheet tuntuivat vaikeilta tarttua. Mutta he olivat kokeneet palkitsevaksi sen, kun tuokioitten vaikutus lasten toimintaan näkyi päiväkodin arjessa. Yhdessä oleminen oli helpompaa, riitatilanteet ja nimittely olivat vähentyneet. He myös näkivät As-

keleittain-tuokiot vahvaksi osaksi esikouluvuotta, eivätkä koe niitä erillisiksi muiden tuokioiden joukossa.

Yhteistyö vanhempien kanssa ei poikkea Askeleittain-opetusohjelman kohdalla mitenkään muusta vanhempien kanssa työskentelystä. Työntekijät kertoivat, etteivät vanhemmat kysele Askeleittain-tuokioista sen enempää tai vähempää kuin muustakaan esikoulutoiminnasta. He uskoivat vanhempien mieltävän tuokiot yhdeksi osaksi esikoulutoimintaa, mikä oli työntekijöiden mielestä vain hyvä asia, ei ole kyse siitä ettei jokin tietty osa toiminnasta kiinnostaisi. Perheet saivat tietoa Askeleittain-tuokioista erillisillä kirjeillä, mutta ne eivät olleet herättäneet tavallista enempää keskustelua. Usein on ne tietyt vanhemmat, jotka muutenkin haluavat kuulla työntekijöiltä enemmän lapsen päivästä. Työntekijät antoivat myös aika paljon lasten itse kertoa vanhemmille hakutilanteissa päivästä. Jos vanhemmalle heräsi kysymyksiä, niistä juteltiin yhdessä. Hakutilanteissa vanhemman kanssa voitiin jutella myös, jos jotain poikkeuksellista oli ollut tai jokin asia oli herättänyt lapsessa suuria tunteita. Askeleittain-tuokion ei sinänsä nähdä tuoneen muutosta yhteistyöhön, kasvatuskumppanuus toimi yksilöllisesti jokaisen perheen kohdalla kuten ennen opetusohjelman käyttöäkin.

”Lapset sit kertoo jotain mitä tuokioilla ollaan tehty. Sit vanhemmat on voinu jotain ihmetellä, että mistä lapsi oppinu esim. jonku rauhoittumishengittelyn tai jotain...”

Työntekijät nostivat tärkeimmiksi päiväkodissa opittaviksi tunne- ja sosiaalisiksi taidoiksi toisten huomioon ottamisen, ongelmanratkaisutaidot sekä ryhmässä toimimisen. Esikouluvuonna näiden taitojen harjoittelu on erityisen tärkeää, sillä pienemmässä ryhmässä taitojen harjoittelu on helpompaa kuin isossa koululuokassa, jossa taitoja jo tarvitaan entistä enemmän. Lisäksi työntekijöiden mukaan lapsen on tärkeää ymmärtää se, että jostakin samasta asiasta tai kokemuksesta voi syntyä monia erilaisia tunteita, että tunne ei ole yksi yhteinen ilmiö ja ettei ole väärin tuntea erilaisia tunteita jostakin yhteisestä kokemuksesta tai tilanteesta.

Haastateltavat kertoivat yleisesti huomanneensa muutoksia lasten käyttäytymisessä verrattuna vuosien takaisin lapsiryhmiin. Perheiden arki ja käytännöt ovat muuttuneet ja tätä kautta myös lapset. Nykyisin lapset kyseenalaistavat asioita enemmän, enää ei

välttämättä tehdä niin kuin aikuinen sanoo, ilman että kysytään miksi ja minkä takia. Päiväkodissa ja lapsiryhmässä sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen puute näkyy yleisenä rauhattomuutena sekä enimmäksä määrin pieninä jatkuvina riitoina ja itkuna. Kun näissä taidoissa on puutteita, tarvitaan aikuisilta paljon enemmän tilanteiden ennakointia turvallisuuden kannalta, jos ei voida luottaa siihen, että lapset eivät esimerkiksi satuta toisiaan riitatilanteissa. Lisäksi suunniteltaessa täytyy enemmän huomioida se aika, joka menee rauhattoman ryhmän rauhoitteluun ennen tuokion alkua.

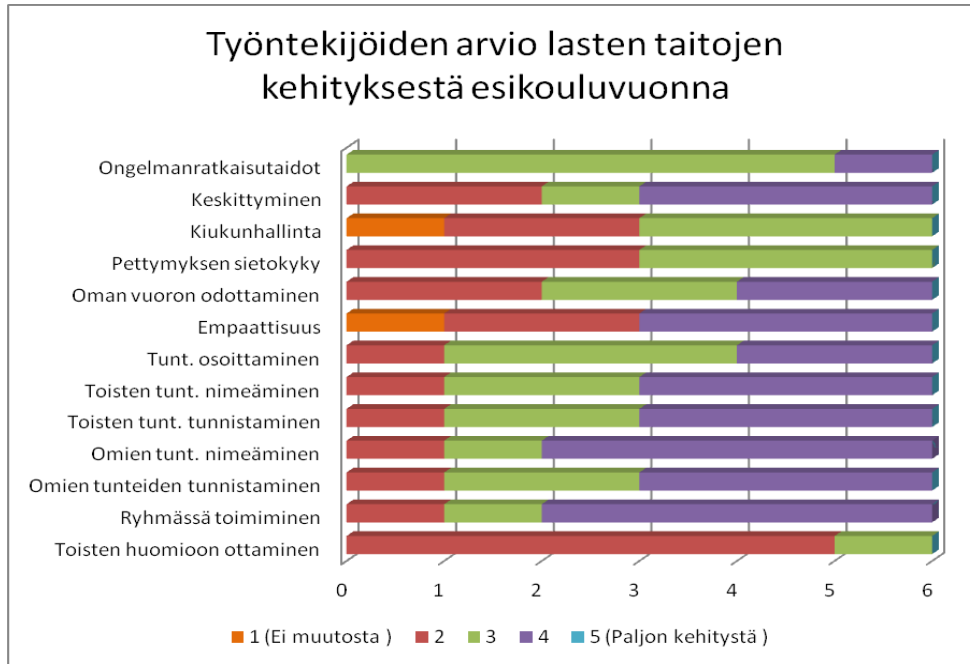
Työntekijät kokivat ainakin heidän päiväkodissaan Askeleittain-opetusohjelmalla olleen paljon merkitystä näiden taitojen harjoittelussa. He toki tietävät, että ohjelma on yksi menetelmä muiden joukossa, mutta heille Askeleittain-tuokioiden tuoneet sen tarvittavan lisän esikouluvuoteen. Lasten oli helpompi toimia keskenään ja aikuisten oli helpompi ohjata ryhmää. He aikovat käyttää opetusohjelmaa jatkossakin osana päiväkodin toimintaa, sillä muutokset lasten toiminnassa ja käytöksessä olivat olleet niin positiivisia.

”Tää on nyt vaan yks menetelmä toisten joukossa, on muitakii juttui, mut kun ottaa käyttöön ja huomaa nää tulokset niin...”

6.2.5 Työntekijöiden arviot lasten kehityksestä ja harjoituksen tarpeesta

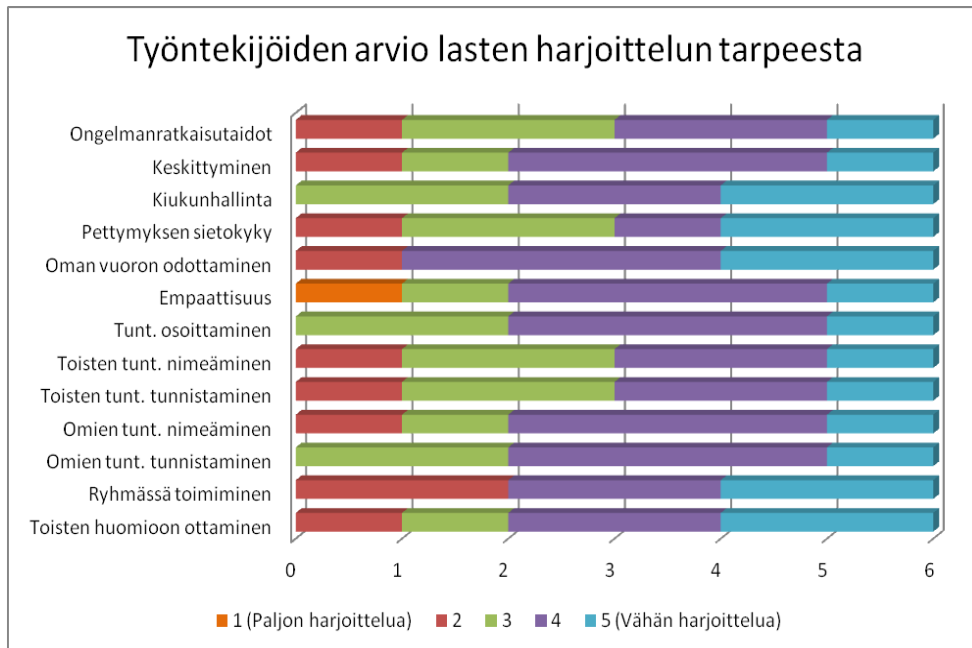
Työntekijät arvioivat jokaista lapsiryhmän kuutta lasta erikseen arviointilomakkeen (kysymykset 6 ja 7, liite 7/4) avulla, joka oli samanlainen kuin vanhempien kyselyssä. Tuloksista saadut taulukot (kuva 6 ja kuva 7) ovat koonti näistä arvioista, jossa sata prosenttia tarkoittaa kaikkia kuutta lasta. Myös työntekijät arvioivat kehitystä lasten taidoissa tapahtuneen, heidän arvionsa poikkeavat jonkun verran vanhempien arvioista (kuva 6). Työntekijät arvioivat kaikkein eniten kehitystä tapahtuneen *lasten ongelmanratkaisutaidoissa*. He arvioivat kaikkien lapsien ongelmanratkaisutaidoissa tapahtuneen kehitystä jonkin verran tai melko paljon. Lisäksi suurimman osan taidot ovat kehittyneet esimerkiksi *ryhmässä toimimisessa* ja *omien tunteiden nimeämisessä*. Yllättävää oli työntekijöiden arvio siitä että *toisten huomioon ottamisessa* viidellä lapsella kuudesta muutos oli ollut vähäistä. Työntekijät arvioivat *kiukunhallinnan* ja *empaattisuuden* kohdalla niin, että yhdellä kuudesta muutosta ei ollut tapahtunut lainkaan

kun taas osalla kehitystä on tapahtunut melko paljon tai jonkin verran. Tuloksia tarkastellessa tulee kuitenkin muistaa lasten yksilölliset lähtökohdat ja kehityksen eri tasot.

Kuva 6. Työntekijöiden arvio lapsen taitojen kehityksestä

Työntekijät arvioivat lasten keskimäärin tarvitsevan kaikissa osa-alueissa ainakin jonkin verran tai vähän harjoittelua (kuva 7). Vastauksissa yhden lapsen kuudesta arvioitiin tarvitsevan vielä paljon harjoittelua *empatiataidoissa*. Yhden tai kahden lapsen tästä kuuden lapsen ryhmästä koettiin tarvitsevan vielä melko paljon harjoittelua esimerkiksi *ryhmässä toimimisessa* ja *toisten huomioon ottamisessa*. *Kiukunhallinnassa*, *tunteiden osoittamisessa* ja *omien tunteiden tunnistamisessa* koettiin lasten tarvitsevan vielä harjoittelua jonkin verran, melko vähän tai vähän.

Kuva 7. Työntekijöiden arvio lasten taitojen harjoittelun tarpeesta

7 POHDINTA

Kokoamme seuraavassa kasaan kolmen eri tutkimusmenetelmän tuloksia, sekä pohdimme ja ihmettelemme niihin vaikuttaneita tekijöitä, yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Tutkimustuloksemme tuotti kolmen eri menetelmän ansiosta kolmen eri näkökulman tuloksia. Tutkimuksemme tuotti tuloksia lasten näkökulmasta, eli millaisia yhteyksiä Askeleittain-opetusohjelman ja lapsen sosioemotionaaliseen kehityksen välillä on. Tutkimus tuotti tuloksia myös vanhempien ja työntekijöiden näkökulmasta, eli miten lasten sosioemotionaaliset taidot ovat kehittyneet ja missä lapset tarvitsevat vielä harjoitusta kasvattajien mielestä. Lisäksi kartoitettiin työntekijöiden kokemuksia opetusohjelmasta sekä vanhempien ja työntekijöiden yhteistyön sujuvuutta.

7.1 Tutkimuksen tuloksia tiivistetysti

Ryhmähaastattelussa korostui vastaus toiseen tutkimuskysymykseen, miten työntekijät kokevat Askeleittain-opetusohjelman tukeneen lasten kehitystä ja tuokioiden aiheet sekä siellä opitut taidot näkyvät lasten leikeissä sekä toimissa päiväkodissa. Lapset osaavat aikuisen tuella hyödyntää opittuja taitoja, ratkaisevat ongelmallisia tilanteita

ilman käsirysyä ja osaavat tunnistaa toisten tunteita ilosta suruun. Mielestämme se osoittaa kaikkein eniten tuokioitten tarpeellisuutta osana esikouluvuotta.

Vanhemmat kokivat, että opetusohjelman käyttö on tarpeellista päiväkodissa, sekä vanhempien että työntekijöiden mielestä päiväkodissa on erityisen tärkeää oppia ryhmässä toimimista sekä tähän liittyviä käytöstapoja. Lisäksi työntekijät painottivat erilaisten tunteiden ymmärtämistä ja hyväksymistä ryhmässä.

Ryhmässä oli kaksi aktiivista lasta, jotka toivat hyvinkin paljon taitojaan esille ja sen voi myös jokaisesta kuvasta huomata (kuvat 1-3). Lapset olivat aina hyvin innostuneita tuokioilla, ja heillä oli myös keskimääräistä paremmat sosioemotionaaliset taidot muihin ryhmän lapsiin verrattuna. Muutamalla lapsella oli usein ongelmia keskittyä tuokioihin. Erään lapsen taidot jäivät puutteellisiksi osaksi varmaan hänen ujoutensa vuoksi. Kasvattajalle ryhmän lasten taitojen eritasoisuus on haaste. Kuinka rohkaista ja tukea ujompaa lasta ryhmässä, jossa sosiaalisesti taitavammat lapset myös osaavat vaatia enemmän ja tuovat itseään paremmin esille? Voidaan myös miettiä tukevatko tai edistävätkö ryhmän lapset toistensa kehitystä näissä taidoissa vai eivät.

Yhteistyön toimivuuteen päiväkodin ja kodin välillä vaikuttaa olennaisesti vanhempien kokemus siitä, miten he ovat kokeneet tulleeensa kohdatuiksi. Päiväkodin arki on kiireistä, eikä aikaa aina tahdo riittää keskusteluihin vanhempien kanssa, vaikka pitäisi. Kyselyn tulosten mukaan vanhemmat kokivat saavansa riittävästi tietoa Askeleittain-ohjelmasta ja sen tuokioista. Vanhemmat saivat tietoa Askeleittain-tuokioista kotikirjeistä, jotka kuuluivat Askeleittain opettajan oppaan materiaaleihin. Kirjeissä kuvaillaan ohjelmaa ja sen eri jaksoja. Vanhemmat tulivat näin ollen tietoisiksi tunneilla käsitellyistä asioista ja taidoista sekä siitä, miten he voivat kotona tukea näitä taitoja. Siihen, miten vanhemmat vastasivat saavansa tietoa lapsensa taidoista, vaikuttaa työntekijöiden ja vanhempien välinen suhde. Työntekijöiden mukaan vanhemmat eivät olleet enemmän tai vähemmän kiinnostuneita Askeleittain-tuokioista kuin mistään muustakaan esikoulutoiminnasta. Kyselyn tuloksista voi päätellä samaa, joka nousi esille työntekijöiden ryhmähaastattelusta: toiset vanhemmat kyselevät hakutilanteissa enemmän ja saavat näin tietoa enemmän. Neljän vanhemman vastauksista ei voi lähteä vetämään johtopäätöksiä yhteistyön toimivuudesta, toki voitaisiin joskus tutkia esi-

merkiksi sitä, millä tavoin tai missä tilanteissa vanhemmat tahtoisivat tietoa lapsestaan saada. Jokaisella vanhemmalla tulisi kuitenkin olla yhtäläinen oikeus saada tietoa lapsensa päivästä päiväkodissa.

7.2 Kolmen tutkimusmenetelmän tuloksia yhdessä

Kasvattajien ryhmähaastattelun vastausten mukaan lasten ongelmanratkaisutaidot ovat kehittyneet. Havainnoinnin tulosten mukaan lasten ongelmanratkaisutaitojen esiintyminen oli vähäistä neljän ensimmäisen tuokion aikana. Osalla lapsista ei esiintynyt ollenkaan ongelmanratkaisutaitoja. Ongelmanratkaisutaitojen esiintyminen oli riippuvainen myös tuokion aiheesta. Ongelmanratkaisutaitojen jakso alkoi varsinaisesti vasta viidennestä tuokiosta, ja kaaviosta (kuva 3) voi huomata selvästi tämän kehityksen.

Vanhemmat arvioivat lapsen taitojen kehittyneen kaikilla osa-alueilla. Oman lapsen arviointi tällaisissa taidoissa on varmasti ollut vanhemmalle haastavaa, ja vanhempien vastauksia lukiessa tulee muistaa vahvasti yksilöllinen kehitys. Positiivista oli, että kaikki neljä vastannutta vanhempaa olivat täyttäneet nämä arvioinnit kokonaan, vaikkei kyselyn kaikkiin kysymyksiin oltukaan vastattu. Jokainen vanhempi arvioi oman lapsensa kehitystä omista lähtökohdistaan, ja näin ollen myös vastausten vertaaminen keskenään on vain suuntaa antavaa.

Lapsista suurimman osan taidot omien tunteiden nimeämisessä olivat myös työntekijöiden mukaan kehittyneet. Havainnoinnin tulokset osoittavat empatiataitojen kehittyneen noin puolella lapsista. Työntekijöiden mukaan lapset tarvitsevat jonkun verran harjoittelua omien tunteiden tunnistamisessa. Tuokiot keskittyivät enemmän toisten tunteiden tunnistamiseen, ja havainnointia tehdessä se korostui. Tulokset osoittivat työntekijöiden vastausten mukaisesti, että yksi lapsi tarvitsee paljon harjoittelua empatiataidoissa.

Tunteiden säätely eli keskittyminen oli päiväkodin kasvattajien mukaan kehittynyt melko paljon kaikilla lapsilla. Kasvattajien mielestä harjoittelua näissä taidoissa tarvitaan melko vähän. Harjoittelun tarve on lapsilla hyvin yksilöllistä. Puolet vanhemmista oli sitä mieltä, että lasten keskittyminen oli kehittynyt jonkun verran, mutta he kokivat, että harjoittelua tarvitaan vielä paljon. Havainnoinnin tuloksissa nousi esiin, että

lapsista kolme säätelivät tunteitaan huomattavasti muita lapsia paremmin. Kolmella muulla lapsella tunteiden säätelyn esiintyminen oli todella heikkoa.

Kasvattajien mukaan lasten sosiaaliset taidot olivat kehittyneet melko paljon ja harjoittelua tässä tarvitaan enää vähän. Toisten huomioon ottamisessa oli tapahtunut työntekijöiden mukaan vähän kehitystä, harjoittelua tarvitaan vähän. Sosiaalisten taitojen lähtötaso (tuokio 1) osoitti havainnoinnin mukaan hyvää tasoa. Kuten muissakin taidoissa, myös tässä kehitys on jokaisen lapsen kohdalla yksilöllistä. Havainnoinnin tulokset osoittivat, että ryhmässä kahdella lapsella oli muita selvästi paremmat sosiaaliset taidot. Yhden lapsen sosiaaliset taidot olivat erittäin heikot.

Vanhempien arvio lapsen taitojenharjoittelun puutteesta oli hyvin yksilöllinen. Lähtökohta mielestämme on, että taitoja ei voi koskaan harjoitella liikaa. Olemme työntekijöiden kanssa yhtä mieltä siitä, ettei lasten tarvitse pärjätä ongelmatilanteissa vielä täysin itsenäisesti, sillä lapset ovat vasta harjoittelemassa erilaisia taitoja, eivätkä taidot tule koskaan täysin valmiiksi. Myös työntekijät kokivat lasten tarvitsevan kaikissa osa-alueissa jonkin verran harjoittelua, ja Askeleittain-opetusohjelman antaneen lapsille enemmän taitoja, joita harjoitella. Huomasimme kuitenkin, että työntekijöiden vastaukset olivat jossain mielessä ”ankarampia” kuin vanhempien. Työntekijöiden mielestä yhdelläkään lapsella kehitystä ei ollut tapahtunut ylimmän *Paljon kehitystä* asteen verran, kun vanhemmat näkivät lastensa kehittyneen monessa asiassa paljon enemmän.

Mietimme myös tuloksista esille nousutta vanhempien ja työntekijöiden näkemyseroa. Kun työntekijöiden arvioissa lasten ongelmanratkaisutaitojen kehitys näkyy vahvasti kaikilla ainakin jonkin verran tai melko paljon kehittyneenä, ei se vanhempien vastauksissa korostu niin vahvasti. Syy tähän varmasti on osittain päiväkodin ja kodin erilaisissa ympäristöissä. Päiväkodissa ja lapsiryhmässä toimiminen vaativat lapselta koko ajan myös ongelmanratkaisutaitoja, kun taas kotona tilanne voi olla toinen. Päiväkotipäivien jälkeen lapsi voi myös olla väsynyt, jolloin taitojen harjoittelu ei onnistu ja lapsi ei osaa tai jaksaa käyttää opittuja taitojaan. Toisaalta työntekijät arvioivat lasten kehittyneen *toisten huomioon ottamisessa* vähäisästi, kun taas vanhemmat arvioivat kehitystä tapahtuneen ainakin jonkin verran. Kenties nämä taidot ovat näky-

neet päiväkodissa ja kotona eritavalla, ehkä lapset esikouluvuoden aikana alkavat kotona toimimaan joissakin asioissa eri tavoin kuin aiemmin ja vanhemmille tämä näkyy toisten huomioon ottamisena. Erilaiset ympäristöt voivat tukea erilaisten taitojen kehittymistä lapsella.

7.3 Tutkimusprosessin aikana esiin nousseita ongelmia ja kehityksen paikkoja

Yksi hämmästyttä herättänyt asia oli huhti - toukokuussa toteutetun vanhempien kyselyn pieni vastausprosentti. Kyseisen lapsiryhmän kaikki vanhemmat antoivat luvan lapsiensa havainnointiin, mutta heidän ajatuksiaan kartoittavaan kyselyyn eivät vanhemmat kuitenkaan olleet innokkaita vastaamaan. Mietimme selitystä tähän ilmiöön. Herättikö paperinen kyselylomake kammoksuntaa vai eikö vanhemmilla ollut kenties aikaa, käsitystä tai mielenkiintoa? Mietimme myös ajankohdan vaikutusta vastausprosenttiin. Lomakkeet jaettiin niin, että ne olivat vanhemmilla täytettävänä melkein kahden viikon ajan, 18. – 29.4.2011 välisenä aikana. Tähän ajanjaksoon osui myös pääsiäinen, jonka vaikutuksia vastauksien saamiseen emme varmasti tiedä. Kyselyn palauttamisaikaa jatkettiin vielä seuraavan viikon tiistaihin, 3.5.2011 asti, jolloin työntekijöiden haastattelu päiväkodilla toteutettiin. Tuohon viikonloppuun kuitenkin sijoittui vappu, joka saattoi vaikuttaa perheiden aikatauluihin ja vanhempien mielenkiintoon kyselyä kohtaan. Emme kuitenkaan tehneet kyselyä enää uudelleen, koska saimme viestiä, että vanhemmat eivät aio palauttaa kyselyä uudesta ajankohdasta huolimatta.

Varsinaista palautetta emme ole kyselyn ulkomuodosta vastaajilta saaneet, joten emme tarkkaan tiedä kuinka selkeä kysely on vanhempien mielestä ollut. Seuraavia tutkimuksia varten olisi varmasti hyödyllistä testata kyselylomaketta ennen varsinaista toteutusta. Nyt se ei ollut valitettavasti aikataulullisesti mahdollista. Kyselylomakkeesta saatiin palautetta vain ammattilaisilta, opinnäytetyön ohjaavalta opettajalta ja päiväkodin lastentarhanopettajalta. Myös havainnointilomakkeen suunnittelun kannalta olisi ollut hyödyllistä tutustua opetusmenetelmään ja sen tavoitteisiin vielä tarkemmin. Ensimmäinen havainnointilomake (liite 6/1) ei vastaa niin hyvin ohjelman tavoitteisiin kuin tämä toinen (liite 6/2). Olisi voinut myös enemmän tehdä yhteistyötä päiväkodin työntekijöiden kanssa havainnointilomakkeen työstämisen vaiheessa, koska heillä oli kokemusta ohjelmasta.

Vanhemmat eivät juuri vastanneet avoimiin kysymyksiin koskien havaintoja lapsen toiminnasta ja kehityksestä liittyen Askeleittain-tuokioihin. Vaikutti siltä, että kysymykset oli koettu vaikeiksi vastata. Vanhemmat eivät kenties olleet, kotikirjeistä huolimatta, tarpeeksi tietoisia näistä harjoitelluista taidoista osatakseen kiinnittää erityistä huomiota lapsen toimintaan ja kehitykseen arjessa. Mietimme myös oliko kysymyksissä jotain, joka teki vaikeaksi ymmärtää tai vastata. Niistä saatu palaute oli saatu alan ammattilaisilta, mutta pyrimme tekemään lauseet ja sanat mahdollisimman ymmärrettävään muotoon.

Havainnoidessa haastavaksi nousi välillä tuokioiden ajankohta. Askeleittain-tuokioiden pidettiin aina heti aamupiirin jälkeen ja se saattoi vaikuttaa lasten keskittymiseen ja jaksamiseen suuresti, varsinkin jos aamupiiri oli kestänyt kauan. Ryhmädynamiikalla on myös vaikutusta ryhmän toimintaan. On kuitenkin hauska huomata, että lyhyiden tuokioiden havainnointien ja kasvattajien arvioitten välillä on yhteyksiä. Ne taidot, jotka näkyivät tuokioilla, olivat myös kasvattajien mukaan kehittyneet esikouluvuoden aikana ja näkyivät lasten toiminnassa arjessa.

Tehdessämme opinnäytetyötä yhdessä, saimme tuotettua tietoa monesta eri näkökulmasta. Lasten havainnointi vahvistaa havainnoitsijan omaa ammatillisuutta lasten kanssa työskennellessä. Kyselyn avulla saatiin hiukan selville vanhempien näkemystä, ja pyrittiin yhteistyössä ottamaan huomioon vanhempien yksilölliset näkemykset esimerkiksi niin, että kyselylomake jaettiin molemmille vanhemmille erikseen täytettäväksi. Ammattilaisten, päiväkodissa työskentelevien kasvattajien haastattelu antoi haastateltavalle kuvaa kasvattajan työstä, lasten havainnoinnista, tuokioiden toteutuksesta sekä kasvattajien näkemyksestä kasvatuskumppanuudesta.

Haastavaksi työn teki ajanpuute, kahden ihmisen aikataulujen yhteensovittaminen, oman motivaation ylläpitäminen sekä muuttuvat elämäntilanteet. Antoisaa työssä on ollut se, että lasten tunne- ja sosiaaliset taidot sekä niiden tukeminen kiinnostaa aiheena opinnäytetyön jälkeenkin.

7.4 Uusia tutkimusaiheita Askeleittain-opetusohjelmasta

Askeleittain-opetusohjelmasta, tunne- ja sosiaalisten taitojen opettamisesta ja näiden taitojen opettamisen näkyvyydestä saisi monia uusia tutkimuksen aiheita. Mietimme esimerkiksi, että olisi mielenkiintoista vertailla tunne- ja sosiaalisten taitojen kehitystä ja näkyvyyttä päiväkotien välillä. Toisessa voisi olla käytössä Askeleittain-tuokiot, toisessa taas ei. Mielenkiintoista voisi olla myös tutkia Askeleittain-opetusohjelman käyttöä eri päiväkotien välillä, esimerkiksi kuinka eri tavoin ohjelmaa sovelletaan eri päiväkodeissa. Kouvolassa esille nousi myös se, kuinka pieni määrä opetusohjelman koulutuksen käyneistä oli ottanut Askeleittain-opetusohjelman käyttöön syksyyn 2010 mennessä. Opetusohjelman käytön selvittäminen päiväkodeissa sekä sen käyttämättömyyden syiden tutkiminen olisi myös yksi hyvä jatkotutkimusaihe. Myös seuranta tekemästämme tutkimuksesta voisi tehdä. Tutkimuksessa voitaisiin mitata samoja asioita muutaman vuoden päästä samoilla henkilöillä.

LÄHTEET

Alijoki, E. 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Lasten varhaisen vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.

Askeleittain. 2005a. Askeleittain oppituokiokortit. Helsinki: Psykologien kustannus Oy.

Askeleittain. 2005b. Sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Opettajan opas. Helsinki: Psykologien kustannus Oy.

Committee for children. 2010. Research and results. Saatavissa: <http://www.cfchildren.org/programs/ssp/research/>. [Viitattu 10.08.2011.]

Crick, N. R. & Dodge, K. A. 1994. "A Review and Reformulation of Social Information-Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment." *Psychological Bulletin*, 115, 74 – 101.

Eisenberg, N., Fabes, R. A. & Losoya, S. 1997. "Emotional responding: Regulation, social correlates and socialization." In P. Salovey and D. Sluyter (Eds.), *Emotional Development and emotional intelligence: educational implications*, 129 – 163. New York: BasicBooks.

Fabes, R. A., Eisenberg, N., Hanish, L. D & Spinrad, T. L. 2001. "Preschoolers' Spontaneous Emotion Vocabulary: Relations to Likeability." *Early Education and Development*, 12, 11 – 27.

Heinämäki, L. 2000. *Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2004. *Leikin kehitys ja aikuisen tehtävät lasten ohjauksessa*. Leikin Aika; Lastentarhaliiton julkaisu. Lastentarhaliitto. Saatavissa: <http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06JULKAI SUT/ESITTEET/LEIKINAIKA.PDF>. [Viitattu 5.10.2011].

Helsingin seudun erilaiset oppijat ry. 2007. Esikko-projekti. Esikosta eteenpäin. Saatavissa: http://www.lukihero.fi/tiedostot/Esikko_Loppurapo.pdf. [Viitattu 3.9.2011].

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hughes, C., White, A., Sharpen, J. & Dunn, J. 2000. "Antisocial, angry and unsympathetic: "Hard-to-manage preeschoolers' peer problems and possible cognitive influences." Teoksessa: Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines, 41, 169 – 179.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia –parempaan vuorovaikutukseen. Juva:PS-Kustannus.

Jalovaara, E. 2006. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy

Kauppila, R. A. 2006. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. 2. painos. Juva: WS Bookwell.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.

Kinnunen, S. 2003. Anna mun olla lapsi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen julkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, Folkhälsan.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.

Lastentarhaopettajaliitto. Lastentarhaopettajaliiton varhaiskasvatusesite: Leikkiä ja oppimisen iloa. Saatavissa:

<http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06JULKAI SUT/ESITTEET/OPPILOA.PDF>. [Viitattu 5.10.2011].

Leppänen, J. M. 2001. Ennustaako tunneilmaisujen tunnistamistarkkuus lasten sosiaalista kyvykkyyttä. *Psykologia* 6, 429 – 439.

Mayer, J.D. & Salovey, P. 1997. "What is emotional itelligence?" In P. Salovey and D.J Slutyer (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational Implications* (pp. 3 - 31). New York: BasicBooks.

Meretniemi, M. 2004. Leikkikalun arvo on siinä, mitä lapsi loihtii siihen itsestään. *Leikin Aika*; Lastentarhaliiton julkaisu. LastentarhaliittoSaataavissa:
<http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06JULKAI SUT/ESITTEET/LEIKINAIKA.PDF>. [Viitattu 5.10.2011].

Miller, P. A., Eisenberg, N., Fabes, R. & Shell, R. 1996. "Relations of moral reasoning and vicarious emotion to young children´s prosocial behavior toward peers and adults." Teoksessa: *Developmental Psychology*, 32, 210 – 219.

Mäntynen, M. 2007. Voiko sosiaalisia taitoja opettaa? Opettajien kokemuksia Askeleittain -ohjelman käyttämisestä koululuokassa. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10090/URN_NBN_fi_jyu-2007611.pdf?sequence=1. [Viitattu 11.8.2011].

Nurmiranta, H, Leppämäki, P, Horppu, S. 2009. *Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen*. Helsinki: Kariston Kirjapaino Oy.

Paaso, H. 2008. Tunteiden säätelyn yhteys sosiaalisiin suhteisiin ja mielenterveyteen. Teoksessa: Malvela, P. & Rainisto, S. (Toim.) *Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tutkimusjulkaisu*, 143 – 163.

Peltonen, A. 2005. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa: Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. *Tunnemuksu*, 12 – 17. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoidossa. 1. painos. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Poikkeus, A.-M. 1998. Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa: Lyytinen, P, Korkiakangas, M & Lyytinen, H. (Toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan, 122–138. Helsinki: WSOY.

Psykologien kustannus. 2005. Askeleittain. Opetusohjelman keskeiset sisältöalueet. Saatavissa: <http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/sisalto.html> [viitattu 5.10.2011].

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otava.

Siponen, U. 2005. Sosioemotionaalisen kasvun tukeminen. Tunnetaitoprojekti peruskoulun viidennellä luokalla. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Siren-Tiusanen, H. 2004. Leikki ja oppiminen. Leikin Aika; Lastentarhaliiton julkaisu. Lastentarhaliitto. Saatavissa: <http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/06JULKAI SUT/ESITTEET/LEIKINAIKA.PDF>. [Viitattu 5.10.2011].

Tirkkonen, A., Kokkonen, M. & Pulkkinen, L. 2004. Tunteiden säätelyn siirtyminen vanhemmilta lapsille lapsilähtöisen vanhemmuuden välityksellä. *Psykologia* 1, 46 – 58.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Stakes.

Vehkalahti, K. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.

 Kouvolan kaupunki
Sivistyksen toimiala
Varhaiskasvatuspäällikkö

Viranhaltijapäätös
Yleinen päätös
09.11.2010

7 §

Tutkimuslupa / Tikka**Selostus asiasta**

Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa sosionomiksi opiskelevan Hanna Tikan opintoihin liittyy opinnäytetyön tekeminen. Opinnäytetyön tutkimusaiheena on Askeleittain-menetelmän vaikutus päiväkodin esikoululaisten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin. Tutkimus toteutetaan havainnoimalla opetustilanteita ja haastattelemalla päiväkodin lapsia, työntekijöitä ja vanhempia. Kohderyhmänä myöhemmin sovitavan päiväkodin esiopetusryhmä.

Päätös

Myönnän tutkimusluvan Hanna Tikalle

Päätöksen perustelu

Varhaiskasvatus saa käyttöönsä tutkimustulokset esiopetuksen kehittämiseen.

Päätösvallan peruste

Kouvolan kaupungin hallintosäännön 3 §:n mukainen päätösvallan delegointi.

Varhaiskasvatuspäällikkö

Helena Kuusisto
Kustaa III tie 10
45370 Valkeala
ph. 020 615 7224

Jakelu:
Hanna Tikka

Kouvolan kaupunki**Viranhaltijapäätös**

Sivistyksen toimiala
Varhaiskasvatuspäällikkö

Yleinen päätös
24.05.2011

5 §

Tutkimuslupa/ Astikainen**Selostus asiasta**

Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa sosionomiksi opiskelevan Tanja Astikaisen opintoihin liittyy opinnäytetyön tekeminen. Opinnäytetyön tutkimusaiheena on Askeleittainmenetelmän vaikutus päiväkodin esikoululaisten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin.
Tutkimus toteutetaan havainnoimalla opetustilanteita ja haastattelemalla päiväkodin lapsia, työntekijöitä ja vanhempia. Kohderyhmänä XXXXXXXX päiväkodin esiopetusryhmä

Päätös

Myönnän tutkimusluvan Tanja Astikaiselle

Päätöksen perustelu

Varhaiskasvatus saa käyttöönsä tutkimustulokset esiopetuksen kehittämiseen.

Päätösvallan peruste

Kouvolan kaupungin hallintosäännön 3 §:n mukainen päätösvallan delegointi.

Varhaiskasvatuspäällikkö

Helena Kuusisto

Jakelu

Tanja Astikainen

LUPA-ANOMUS
15.11.2010

HYVÄT LASTEN VANHEMMAT

Opiskelen Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa sosionomin (AMK) tutkintoa. Opintoni suuntautuvat kasvatus- ja perhetyöhön ja kelpoisuuteen lastentarhanopettajan tehtäviin. Harjoittelen [REDACTED] ajalla 18.10. – 17.12.2010.

Teen harjoitteluni ohella opinnäytetyötä Askeleittain- menetelmästä, joka on sosiaalista kehitystä ja tunteita tukeva opetusohjelma. Lapsenne osallistuu esikouluryhmässään Askeleittain- menetelmän opetustuokioihin noin kerran viikossa. Pyydän lupaa saada havainnoida lastanne opetustuokion aikana.

Lapsen nimi ja henkilötiedot eivät tule esille havainnoissani eikä havaintojeni tietoja arkistoida tai tallenneta koululla. Harjoitteluuni sisältyy antamani vaitiolovelvollisuus. Opinnäytetyötäni ohjaa lehtori Heli Paaso [REDACTED].

Palautathan lupa-anomuksen viimeistään 22.11.2010 mennessä. Kiitos yhteistyöstä!

Hanna Tikka

[REDACTED]

Lapsen nimi

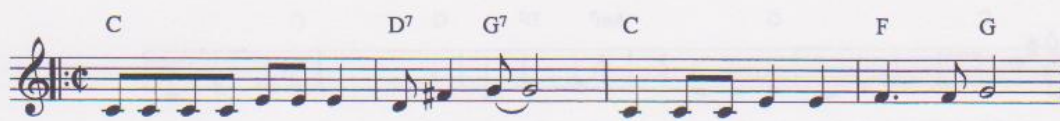
Lastani saa havainnoida

Lastani ei saa havainnoida

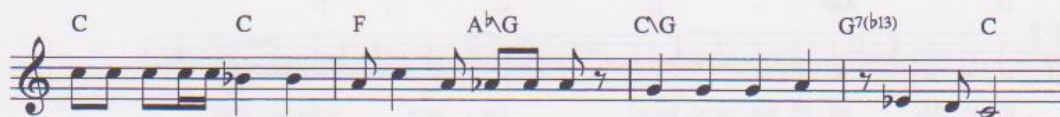
Päiväys

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

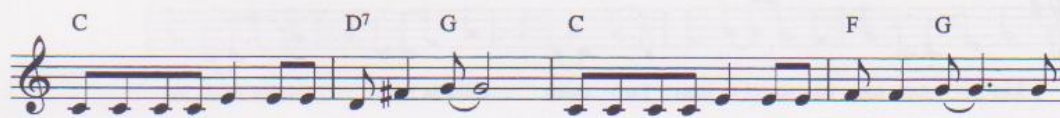
Ratkaisulaulu

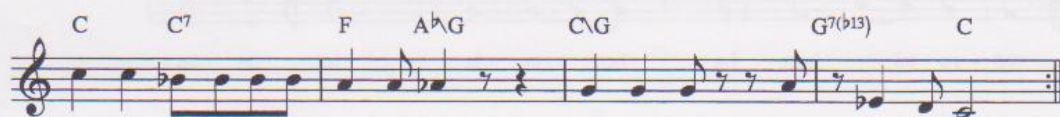
1. Vii da-kos-sa a - pi-nat a - su - vat, pik - kui-nen huu - taa äi - ti - ään.

A - pi - na - äi - ti neu - voo: vä - hen - nä huu - to - a, o - do - ta vain vuo - ro - a.

On - gel - ma - si voit it - se rat - kais - ta, on - gel - ma - si voit it - se rat - kais - ta. Ei

tar - vi huu - taa ei - kä pot - ki - a, rau - has - sa nyt mie - ti vaan.

2. Vuorilla sudet asuvat,
pikkuinen huutaa äitiään.
Susiäiti neuvoo:
ruokasi jaa, vatsan täyteen kaikki saa.

∴ Ongelmasi voit itse ratkaista,
ongelmasi voit itse ratkaista.
Ei tarvi huutaa eikä potkia,
rauhassa; nyt mieti vaan. ∴

3. Maan alla hiiret asuvat,
pikkuinen huutaa äitiään.
Hiiriäiti neuvoo:
käy jo lepäämään, pyydä muut sut rauhaan jättämään.

4. Lammessa ankat asuvat,
pikkuinen huutaa äitiään.
Ankkaäiti neuvoo:
pyydä anteeksi, ystävän saa kaveriksi.

ONGELMANRATKAISUN VAIHEET

1. Miltä minusta tuntuu?

2. Mikä on ongelma?

3. Mitä voin tehdä?

ERI TAPOJA RAUHOITTUA

Aloita tästä:

Laita käsi
vatsan
päälle

Sano: Rauhoitu

Rauhoitu...

Hengitä syvään

Laske ääneen

1...2...
3...4...

HAVAINNOINTIKAAVAKE

Tuokion aihe:

Päivämäärä:

Kesto:

	lines	Aku	Tupu	Minni	Lupu	Mikki
Kertoi kuvakortista asioita						
Käytti Puheenvuoropupua kertoakseen omista tuntemuksistaan						
Käytti useita puheenvuoroja						
Osallistui aktiivisesti tuokioon / keskittyy						
Osallistui passiivisesti tuokioon / ei keskity						
Reagoi Villipentuun/Etanaan 1. ilmein 2. sanoin 3. vetäytymällä						
Keksii/löytää ratkaisuja ongelmaan						
Ymmärtää tuokion idean ja osaa ajatella sen käytäntöön						
Noudattaa yhteisesti sovittuja sääntöjä						
Tunnisti korttiin liittyviä tunteita						

HAVAINNOINTIKAAVAKE

Tuokion aihe:

Päivämäärä:

Kesto:

	lines	Aku	Tupu	Minni	Lupu	Mikki
TUNTEIDEN SÄÄTELY						
Keskittyy						
Ei keskity						
Hillitsee omat tunteensa						
Ei hillitse omia tunteitaan						
EMPATIA						
Tunnistaa muiden tunteita						
Ilmaisee tunteita						
Tunnistaa omia tunteita						
Osoittaa myötätuntoa						
Auttaa toista						
SOSIAALISET TAIDOT						
Otaa kontaktia aikuiseen/muihin lapsiin						
Ei ota kontaktia aikuiseen/muihin lapsiin						
Noudattaa sääntöjä						
Ei noudata sääntöjä						

ONGELMANRATKAI- SUTAIDOT						
Löytää ratkaisun ongelmaan						
Ei löydä ratkaisua ongelmaan						
Osaa yhdistää tuokion idean käytäntöön						
Ei osaa yhdistää tuokion ideaa käytäntöön						

TERVEHDYS ARVOISAT VANHEMMAT!

Olen Sosionomi (AMK) – opiskelija Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötäni Askeleittain –opetusohjelmasta, tunne- ja sosiaalisten taitojen opetuksesta ja sen merkityksestä varhaiskasvatuksessa, erityisesti esikouluikäisille. Tarkoitukseni on tutkia aiheen näkymistä päiväkodin arjessa ja kasvattajien yhteistyössä, sekä kartoittaa kasvattajien mielipiteitä ja kokemuksia Askeleittain –opetusohjelmasta sekä sosioemotionaalisten taitojen opetuksesta.

Lapsenne päiväkodissa ja esikouluryhmässä on pidetty Askeleittain –opetusohjelman tuokioita viime syksystä alkaen. Haluaisinkin nyt kuulla teidän vanhempien mielipiteitä ja ajatuksia kyseiseltä ajalta sekä näkemyksiänne lapsenne tunne- ja sosiaalisten taitojen kehityksestä. Jotta tutkimukseni ja opinnäytetyöni onnistuisi, pyytäisin teitä ystävällisesti vastaamaan ohessa olevaan kyselyyn ja palauttamaan sen päiväkodilta löytyvään palautuslaatikkoon aikavälillä

18.04.2011 - 29.04.2011.

Kysely on täysin luottamuksellinen ja tapahtuu nimettömänä. Toivoisin, että sekä lapsen äiti että isä vastaisivat kyselyyn erillisille lomakkeille. Opinnäytetyö tehdään yhteistyössä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun ja Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa.

Mikäli teillä ilmenee kysymyksiä opinnäytetyötä tai kyselyä koskien, ottakaa rohkeasti yhteyttä!

KEVÄTTERVEISIN:

TANJA ASTIKAINEN

Liite 7/3

2. Saan lastani hoitavalta henkilökunnalta tietoa (ympyröi oman arviiosi mukaan):

	En ollenkaan				Riittävästi
Askeleittain –opetusohjelmasta	1	2	3	4	5
Askeleittain -tuokioista	1	2	3	4	5
Lapseni toiminnasta tuokioilla	1	2	3	4	5
Lapseni tunnetaidoista	1	2	3	4	5
Lapseni sosiaalisista taidoista	1	2	3	4	5

Kerro lyhyesti omin sanoin:

3. Mitä lapsenne kertoo Askeleittain-tuokioista?

4. Millä mielin lapsenne on Askeleittain –tuokiopäivinä? Oletteko havainneet eroja tavallisiin päiväkotipäiviin?

5. Askeleittain –opetusohjelman käyttö päiväkodissa on mielestäni?

Ei tarpeellista

Tarpeellista

1

2

3

4

5

Liite 7/4

6. Lapseni taidot kuluneen esikouluvuoden aikana ovat kehittyneet:
(Ympyröi omien havaintojen ja arvioiden mukaisesti)

	Ei muutosta			Paljon kehitystä	
Toisten huomioon ottaminen	1	2	3	4	5
Ryhmässä toimiminen	1	2	3	4	5
Omien tunteiden tunnistaminen	1	2	3	4	5
Omien tunteiden nimeäminen	1	2	3	4	5
Toisten tunteiden tunnistaminen	1	2	3	4	5
Toisten tunteiden nimeäminen	1	2	3	4	5
Tunteiden osoittaminen	1	2	3	4	5
Empaattisuus (toisen asemaan asettuminen)	1	2	3	4	5
Oman vuoron odottaminen	1	2	3	4	5
Pettymyksen sietokyky	1	2	3	4	5
Kiukunhallinta	1	2	3	4	5
Keskittyminen	1	2	3	4	5
Ongelmanratkaisutaidot (esim. leikki tilanteissa)	1	2	3	4	5

7. Lapseni tarvitsee vielä harjoitusta:
(Ympyröi omien havaintojen ja arvioiden mukaisesti)

	Paljon harjoittelua			Vähän harjoittelua	
Toisten huomioon ottaminen	1	2	3	4	5
Ryhmässä toimiminen	1	2	3	4	5
Omien tunteiden tunnistaminen	1	2	3	4	5
Omien tunteiden nimeäminen	1	2	3	4	5
Toisten tunteiden tunnistaminen	1	2	3	4	5
Toisten tunteiden nimeäminen	1	2	3	4	5
Tunteiden osoittaminen	1	2	3	4	5
Empaattisuus (toisen asemaan asettuminen)	1	2	3	4	5
Oman vuoron odottaminen	1	2	3	4	5
Pettymyksen sietokyky	1	2	3	4	5
Kiukunhallinta	1	2	3	4	5
Keskittyminen	1	2	3	4	5

RYHMÄHAASTATTELU PÄIVÄKODILLA 3.5.2011

Taustatiedot:

Haastateltavien koulutustaustat:

Työkokemus (esim. vuodet) :

TEEMOJA:

1. Kokemuksia Askeleittain –opetusohjelman käytöstä päiväkodin arjessa..

- Hyviä asioita?
- Huonoja asioita?
- Kehityksen paikkoja?

-käytettävyys

-suunnitteleminen

- ajankäyttö

- materiaalit (kuvakortit, cd, käsinuket jne.)

- eri opetusmenetelmät: aikuisen malli, leikit, harjoitukset (eli kokemuksia eri opetusmenetelmien käytöstä

- miten lapset ovat suhtautuneet tuokioihin?

2. Miten Askeleittain –opetusohjelma näkyy mielestänne päiväkodin arjessa?

-Lasten toiminnassa

- ryhmässä
- ystävyys-suhteissa
- aikuisten kanssa

- Onko Askeleittain- opetusohjelma vastannut esikouluryhmänne tarpeisiin?

3. Millaista yhteistyö vanhempien kanssa on ollut?

-Kiinnostavatko tuokioiden tapahtumat vanhempia?

-Millaisia asioita he haluavat tietää, miten he saavat tiedon?

-Millä tavoin otatte lapsen tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittymisen tai näiden taitojen puutteet esille vanhempien kanssa?

-Onko aiheesta helppo puhua vanhempien kanssa?

4. Minkä tunne- ja sosiaalisen taidon harjoittelu on mielestänne erityisen tärkeää päiväkodissa/ esikouluvuonna? Miksi?

5. Onko sosiaalisten taitojen opettelu tärkeämpää tänä päivänä kuin ennen? Miten lasten käyttäytyminen on muuttunut vuosien kuluessa?

- Miten sosiaalisten taitojen puute näkyy mm. päiväkodin arjessa?

-Miten sosioemotionaalisten taitojen puute vaikuttaa toimintaan ja sen suunnitteluun?

-Mikä on Askeleittain-opetusohjelman merkitys näiden taitojen harjoittelussa?